

USKONNOLLIS-KATSOMUKSELLINEN ORIENTAATIO
PÄIVÄHOIDOSSA – SEHÄN KUULUU KAIKILLE

Piia Muurikainen
Opinnäytetyö, syksy 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Kristillisen lapsi- ja nuorisotyön
suuntautumisvaihtoehto
Sosionomi (AMK) +
varhaiskasvatuksen ohjaaja

TIIVISTELMÄ

Muurikainen, Piia. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio päivähoitossa – Sehän kuuluu kaikille. Diakonia-ammattikorkeakoulu, syksy 2015, 57 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Kristillisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + kirkon varhaiskasvatuksenohjaajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli päivähoiton uskontokasvatuksen tukeminen ja valmiuksien antaminen. Osana opinnäytetyötä toteutettiin uskontokasvatuskoulutus uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tueksi. Koulutuksen tarkoituksena oli antaa valmiuksia toteuttaa ja kehittää uskontokasvatusta päivähoiton arjessa. Teoreettisessa viitekehyksessä tuodaan esiin uskontokasvatusta ohjavia asiakirjoja sekä taustalla vaikuttavia pedagogisia suuntauksia. Siinä pohditaan myös kaikkien katsomusten yhteisen uskontokasvatuksen mahdollisuuksia.

Opinnäytetyö oli toiminnallinen ja työelämälähtöinen. Se toteutettiin kehittämishankkeena yhteistyössä Mäntsälän seurakunnan ja Mustijoen perusturvalueen varhaiskasvatuksen kanssa. Koulutustarvetta perusteltiin aiemmin toteutetun kyselytutkimuksen ja käytännön työssä esiin nousseiden toiveiden pohjalta, jotka olivat yhteneväisiä aikaisemmissa tutkimuksissa saatujen tulosten kanssa.

Uskontokasvatuskoulutus toteutui suunnitelmien mukaan ja siitä tuli hyvää palautetta osallistujilta. Koulutukseen osallistuneet henkilöt jakoivat koulutuksen sisältöjä omista työyhteisöissään. Myös päiväkotien johtajat pohtivat yhteisiä uskontokasvatuksen sisältöjä ja toteutustapoja.

Koulutuksen järjestäminen oli ajankohtaista ja hyödyllistä. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on koulutuksen jälkeen selkeämpi käsitys siitä, mitä uskontokasvatus tarkoittaa päivähoiton arjessa ja mitkä ovat sen reunaehdot. Koulutuksen myötä on tarkoitus yhtenäistää käytäntöjä eri päiväkodeissa. Koulutus tuli myös hyvään ajankohtaan, sillä uuden varhaiskasvatustlain ensimmäinen osa astui voimaan 1.8.2015 ja kunnissa tehdään lähivuosina uusia kunta- ja päiväkotikohtaisia varhaiskasvatussuunnitelmia.

Asiasanat: päivähoito, uskontokasvatus, mentorointi, varhaiskasvatussuunnitelma, moninaisuus uskontokasvatuksessa

ABSTRACT

Muurikainen, Piia. Religion view in children's day care – It just belong to everybody. Diaconia University of Applied Sciences, Autumn 2015, 57 p., 2 appendices. Language: Finnish. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Christian Child and Youth Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The target of this study was to support religious education in day care and to give readiness for it. As a part of this study a religious education training for religion view was given. Purpose of the training was to give readiness to put into practice and develop religious education in day care. In theoretical context is brought up documents and pedagogical orientation, which are guiding religious education. The possibility for common religious education is considered there.

This study was operational and inspired by working life. The study was made as a development project in co-operation with the Mäntsälä Lutheran parish and Mustijoki basic social security area early childhood education. The need for training was justified by earlier made questionnaire study and by wishes raised up in practical work, which were congruent with results from earlier research.

The religious education training was put into practice as planned and positive feedback was got from the participants. People participated in the training were sharing the content of the training in their own work communities. Also the leaders of day care were discussing the content of common religious education and ways of implementation it.

The arranging of the training was current and benefit. The early childhood education educators had now more clear view of what religious education means in day care everyday life than before and which are the edge conditions of it. After the training the purpose is to standardize the practice between day care centers. Training was also held at a good moment, because the first part of the new early childhood education law came into operation 1.8.2015. Due to the new law early childhood education plans will be reformed in municipalities and day care centers.

Key words: Day care, religious education, mentoring, early childhood education plan, diversity in religious education

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
SISÄLLYS	4
1 JOHDANTO	5
2 KESKEISET KÄSITTEET	7
2.1 Päivähoidon uskontokasvatus	7
2.1.1 Uskontokasvatusta määrittelevät lait	7
2.1.2 Varhaiskasvatussuunnitelma ja sen orientaatiot	9
2.1.3 Uskontokasvatus osana päivähoidon arkea	12
2.2 Mentorointi uskontokasvatuksen tukena	16
2.3 Erilaiset kulttuurit ja katsomukset uskontokasvatuksen näkökulmasta	19
2.3.1 Monikulttuurinen uskontokasvatus	19
2.3.2 Uskontosensitiivinen työote	21
2.4 Kristillinen varhaiskasvatus ja lapsen spiritualiteetti	23
3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	27
4 KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET JA MENETELMÄT	31
4.1 Lähtökohdat ja tavoite	31
4.2 Toimintaympäristö	33
4.3 Toiminnallinen opinnäytetyö	35
5 PROSESSIN KUVAUS	38
5.1 Koulutuksen suunnittelu	38
5.2 Koulutuksen toteutus	39
5.3 Koulutuksen arviointi ja palaute	43
6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	48
LÄHTEET	53
LIITTEET	58

1 JOHDANTO

Suomessa valmistellaan parhaillaan uutta varhaiskasvatustilaa. Lain ensimmäinen osa astui voimaan 1.8.2015. Uusi laki korvaa vuodelta 1973 peräisin olevan päivähoitolain. (Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a.) Varhaiskasvatustilaa valmistellessa on keskusteltu myös uskontokasvatuksen asemasta päivähoitossa. Osa suomalaisista on sitä mieltä, että uskontokasvatus kuuluu olennaisena osana varhaiskasvatukseen. Osa taas on sitä mieltä, että uskonto täytyisi karsia pois kaikesta julkisesta toiminnasta ja päivähoitossakin tulisi keskittyä kaikille soveltuvaan yleiseen kasvatukseen ja toimintaan. (Kallioniemi 2005, 16; Vapaa-ajattelijain liitto i.a.) Keskustelu heijastaa suurempia yhteiskunnallisia linjoja. Samaa keskustelua käydään aika ajoin päivähoiton lisäksi myös koulu- ja maailman puolella. Keskustelu ei ole uutta, sitä on käyty 60-luvulta saakka. Myös keskustelun kannanotot ja perustelut ovat olleet vuosikymmeniä samantyyppisiä. Koulujen uskonnonopetus on ollut aika ajoin esillä koulutuskeskustelussa ja sen perässä jälkialtona tulee poikkeuksetta keskustelu päivähoiton uskontokasvatuksesta. (Vaalgamaa 2003, 44–46.)

Keskustelussa vallitsee kaksi toisilleen päinvastaista linjaa. Toisen mukaan ihminen on luonnostaan ateisti, toisen mukaan taas luonnostaan uskonnollinen. (Halme 2010, 6.) Keskustelussa päivähoiton uskontokasvatuksesta tulevat useimmiten esille ihmisoikeudet ja lapsen oikeudet. Uskontokasvatuksen puolestapuhujat näkevät uskontokasvatuksen ihmisoikeutena. Vastustajien mielestä uskontokasvatus loukkaa jo itsessään lapsen oikeuksia ja luo turhia rajoituksia. Suomessakin on vahvistunut ajatus lapsen oikeudesta valita oma uskonto vanhempien tekemättä valintaa lapsen puolesta. Tässä ajatuksessa kuitenkin unohdetaan se tosiasia, että lapsi tarvitsee tietoa uskonnoista voidakseen valita näiden välillä. Näin ollen pikemminkin lapsen jättäminen uskonnon suhteen heitteille on lapsen oikeuksien rikkomista. (Komulainen 2007, 6–9.) Lapsi hankkii jossain kasvunsa vaiheessa tietonsa kuitenkin jostakin eikä kaikki saatavilla oleva tieto ole välttämättä luotettavaa. Työssäni kirkon kasvatustyössä olen seurannut uskontokasvatuksesta käytävää keskustelua tiiviisti jo 20 vuoden ajan. Olen kohdannut monenlaisia asenteita niin koulujen uskonnon-

opetusta kuin päivähoidon uskontokasvatusta kohtaan. Olen myös usein joutunut perustelemaan sen merkitystä. Tarkastelen päivähoidon uskontokasvatusta kahdesta roolista käsin, toisaalta seurakunnan työntekijän, toisaalta valmistuvan sosionomi-lastentarhanopettajan näkökulmasta.

Minna Martikainen ja Anne Uotinen ovat tehneet Mäntsälän seurakunnalle, jossa työskentelen, vuonna 2012 opinnäytetyön uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisesta alueen päivähoidossa. He haastattelivat siinä Mäntsälän päivähoidon työntekijöitä ja kartoittivat päiväkotien ja seurakunnan yhteistyön muotoja. (Martikainen & Uotinen 2012.) Sain aiheen oman opinnäytetyöni tekemiselle tämän kyselytutkimuksen pohjalta. Olen kohdatessani päivähoidon työntekijöitä usein havainnut toiveen uskontokasvatukseen liittyvien käsitteiden selkeyttämiseksi ja valmiuksien antamiselle päivähoidossa toteutettavaan uskontokasvatukseen. Päivähoidon uskontokasvatuksen tukeminen onkin yksi tärkeä osa seurakuntien varhaiskasvatusta. Seurakuntaa ja kirkkoa pidetään yleisesti perinteitä ja kulttuuria kannattelevana yhteisönä, joten tehtävä asettuu sille luontevasti. Tuen tarve nousi esiin myös edellä mainitussa opinnäytetyössä.

Järjestin osana opinnäytetyöprosessiani uskontokasvatuskoulutuksen Mustijoen perusturva-alueen varhaiskasvatuksen työntekijöille. Mustijoen perusturva-alueen muodostavat yhdessä Mäntsälän ja Pornaisten kunnat. Määrittelen opinnäytetyöni teoreettisessa viitekehyksessä varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta lähellä olevia käsitteitä ja olen ottanut mukaan myös kristillisen varhaiskasvatuksen selventääkseni eroa sen ja yhteiskunnan uskontokasvatuksen välillä. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä kasvatuksellista vuorovaikutusta, joka edistää lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11). Minua kiinnosti aiheena myös se, miten kaikki lapset voitaisiin huomioida toteutettaessa päiväkodin yhteistä uskontokasvatusta. Valitsinkin päivähoidon käsitteiden lisäksi mukaan opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen moninaisuuden näkökulman uskontokasvatuksessa.

2 KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Päivähoidon uskontokasvatus

2.1.1 Uskontokasvatusta määrittelevät lait

Päivähoidossa annettava uskontokasvatus on lakisääteistä. Se perustuu Suomen perustuslain 11§:n mukaan jokaisen kansalaisen oikeuteen omaan uskontoon. Lasten kohdalla oikeus uskontoon tarkoittaa myös oikeutta uskontokasvatukseen. (Petäjä 2008, 121.) Päivähoidon uskontokasvatusta ohjaavat valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja esiopetusikäisten osalta esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Anteroinen, Haapakoski, Killström, Luoma, Nikkilä, Salminen, Varjonen & Viberg 2011). Päivähoidon ja koulun uskontokasvatuksen tehtävänä on tarjota kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista yleissivistystä (Petäjä 2008, 122).

Tähän opinnäytetyöhön liittyvä uskontokasvatuskoulutus toteutettiin vanhan päivähoitolain voimassaoloaikana. Laki lasten päivähoidosta vuodelta 1973 määrittelee uskontokasvatuksen osaksi päivähoidon kokonaisuutta. Lain määritelmä tiivistyy kolmeen tavoitteeseen; lapsen osallisuus juhlapyhien perinteestä, mahdollisuus saada tietoa kulttuuriperinnöstä ja kristinuskon keskeisestä sisällöstä sekä kunnioittava suhtautuminen erilaisiin vakaumuksiin. Lapsen tulee myös saada vastauksia uskonnollisiin kysymyksiinsä. (Laki lasten päivähoidosta 1973; Saarinen toim. 2002, 10–11.) Päivähoidossa toteutettavan uskonnollis-katsomuksellisen orientaation perustana on perustuslaki. Perustuslain mukaan myös lapsella on oikeus uskonnon ja omantunnon vapauteen. Lapsella on tämän mukaan oikeus uskontokasvatukseen, päivähoidon henkilöstöllä velvollisuus toteuttaa sitä ja vanhemmilla oikeus määritellä sen sisältö oman lapsensa kohdalla. (Seurakuntien Lapsityön Keskus i.a.; Laki lasten päivähoidosta 1973.)

Päivähoidon uskontokasvatuksen tulee olla varhaiskasvatuksen orientaatioiden mukaista. Huomionarvoista on, että päiväkotien tarjoama uskontokasvatus ei

sisällä uskonnon harjoittamista. Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoiton tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta. (Laki lasten päivähoitosta 1973.) Vastuu uskontokasvatuksesta on päiväkodin henkilökunnalla. Luonteeltaan uskontokasvatus on yleissivistävää ja huomioi perheiden erilaiset katsomukset. Se tukee lapsen oman uskonnon tuntemista ja katsomusten välistä vuoropuhelua. Uskontokasvatus on lapsen perusoikeus. Sen tehtävänä on tukea identiteetin muotoutumista ja antaa valmiuksia uskonnollisten ilmiöiden kohtaamiseen. Uskontokasvatus toteutuu arjen kysymyksissä, keskusteluissa ja pohdinnoissa. Uskonnon tulisikin olla luonteva osa lapsen arkea luoden toivoa, turvallisuutta ja rohkeutta. (Haapsalo 2015c.)

Uuden varhaiskasvatuslain ensimmäisen osa astui voimaan 1.8.2015. Tällä hetkellä uusi laki ei näytä tuovan juurikaan muutoksia uskontokasvatukseen asemaan päivähoitossa, vaikka kasvatustavoitteita koskeva säännös onkin uudistettu. Uuden lain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on:

Toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset – kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa – ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen (Varhaiskasvatuslaki 2015 i.a.).

Jotkut tahot ovat tulkinneet tämän tarkoittavan kirkkokäyntien ja hartaushetkien loppumista päivähoitosta. Kuitenkin vasta lain soveltaminen käytännössä ja uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittelevät sen, mitä uskontokasvatus uuden lain mukaan käytännössä tarkoittaa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.) Ihmisten mielissä vallitsee usein vanhoja ja vääristyneitä käsityksiä ja ennakkoluuloja uskontokasvatuksesta. Uskontokasvatuksessa tulisikin päästä eroon ajattelusta, jonka mukaan uskonto tuodaan ihmisen ulkopuolelta. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen, kuten muunkin uskonnon-

opetuksen tulisi lähteä lapsen omista kysymyksistä ja ihmettelyn aiheista. (Halme 2010, 31.)

Ei ollut itsestään selvää, että uskontokasvatus kirjattiin jo edelliseen päivähoitolakiin, vaikka kristillinen kasvatus olikin kaiken kasvatuksen pohjana alkuperäisessä lastentarha-aatteessa (Vaalgamaa 2003, 40–41). Lastentarha-aatteen isän, saksalaisen Friedrich Fröbelin mukaan ihmisellä oli näet kolme keskeistä pyrkimystä, joita tuli edistää kasvatuksella: ihmisen olemuksen ymmärtäminen, luonnon tutkiminen ja Jumalan ymmärtäminen. Hänen näkemyksensä mukaan lastentarhan tehtävä ei ollut vain pitää silmällä lapsia, vaan myös sallia heidän toimia ikänsä mukaisella tavalla vahvistaen heidän ruumistaan, aistejaan, henkeään sekä suhdettaan luomakuntaan. Fröbelin mukaan lapsi oppii Jumalan olemassaolon havainnoimalla luontoa. (Ojala 1993, 16–17.) Päivähoidon kasvatustavoitteet muotoiltiin vasta vuonna 1983, jolloin myös uskontokasvatus lisättiin kasvatustavoitteisiin. Tätä oli edeltänyt pitkä yhteiskunnallinen keskustelu ja kädenvääntö. Toki koko päivähoitojärjestelmän luominen ja muutokset yhteiskunnan rakenteissa vaativat isoja myllerryksiä. Päivähoito kirjattiin uudessa laissa yhdeksi yhteiskunnan kaikille tasapuolisesti tarjoamaksi sosiaalipalveluksi, joka sisälsi myös uskontokasvatuksen. (Ojala 1993, 178–179; Vaalgamaa 2003, 34–36.)

2.1.2 Varhaiskasvatussuunnitelma ja sen orientaatiot

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on päivähoitolain pohjalta tehty lain käytännön soveltamisen asiakirja. Se on varhaiskasvatuksen ohjauksen väline ja sellaisena se velvoittaa kaikkia kuntia. Varhaiskasvatussuunnitelma (VASU 2005) perustuu valtioneuvoston hyväksymiin varhaiskasvatuksen valtakunnallisiin linjauksiin. Sen tarkoituksena on lisätä henkilökunnan ammatillista tietoisuutta, vanhempien osallisuutta lastensa kasvatukseen sekä moniammatillista yhteistyötä. Kunnat tekevät sen pohjalta omat kuntakohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmansa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.) Esiopetusikäisten osalta esiopetuksen sisältöjä ohjaavat Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (EOPS 2014).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirja sisältää kuusi orientaatiota: matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen, esteettinen, eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Orientaatioiden tarkoituksena ei ole oppiaineiden sisältöjen opiskelu kuten koulussa. Niiden tarkoituksena on antaa valmiuksia ymmärtää ja kokea ympäröivän maailman moninaisia ilmiöitä. (Petäjä 2008, 122; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 26.) Jokaisella orientaatiolla on omat kriittisen ajattelun tapansa, keinonsa ilmentää luovuutta, menetelmänsä mielikuvituksen harjaannuttamiseen sekä ratkaisumallinsa tunteiden jalostamiseen ja toiminnan suuntaamiseen (Välimäki 2008, 8). Orientaatioilla on yhteys esi- ja perusopetuksen sisältöalueisiin. Ne muodostavat viitekehyksen sille, millaisia ympäristöjä, tilanteita ja kokemuksia kasvattajien tulee tarjota lapsille. (Halme 2008, 172; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 27.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään uskonnollis-katsomuksellisen orientaation kuvaamiseen sivuten myös eettistä orientaatiota, sillä ne ovat lähinnä opinnäytetyön aihepiiriä.

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman uskonnollis-katsomuksellisen orientaation määritelmän mukaan uskontokasvatuksessa perehdytään lapsen oman uskonnon tai katsomuksen perinteeseen ja tapoihin. Lapsiryhmässä tulee huomioida tasapuolisesti kaikki ryhmässä läsnä olevat katsomukset. Lapselle tulee tarjota mahdollisuuksia hiljaisuuden kokemiseen, ihmettelyyn ja pohdintaan. Lapsen kysymyksiin tulee vastata. Lapselle ominaista herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta tulee tukea ja vahvistaa. Uskontokasvatusta toteutetaan kasvatuskumppanuudessa lapsen huoltajien kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 29; Kallioniemi 2008, 16.) Orientaatiota ei ole määritelty minkään yksittäisen uskonnon tai katsomuksen näkökulmasta. Orientaatio on yhteinen kaikille yhteiskunnan varhaiskasvatuksessa oleville lapsille. (Petäjä 2008, 124.) Seuraavasta taulukosta ilmenevät varhaiskasvatussuunnitelman mukaiset uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tavoitteet.

TAULUKKO 1. Uskontokasvatuksen tavoitteet (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005)

Perehdytään lapsen oman uskonnon tai katsomuksen perinteeseen sekä tapoihin ja käytäntöihin
Tarjotaan lapselle mahdollisuuksia hiljaisuuteen, ihmettelyyn, kyselemiseen ja pohdintaan
Kunnioitetaan, tuetaan ja vahvistetaan lapsen herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta ja symbolista
Tutustutaan lapsia lähellä olevien erilaisten uskontojen ja katsomusten tapoihin

Eettisessä orientaatioissa tarkastellaan arvoja ja normeja lasten arkipäivän tilanteiden kautta. Lasten arki on täynnä tilanteita, joissa lasten kanssa keskustellaan etiikan periaatteista, oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta, todesta ja valheesta. Eettisen orientaation piiriin kuuluvat niin ikään tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden, kunnioituksen ja vapauden kysymykset. Lapsen peloista, ahdistuksesta ja syyllisyydestä tulee voida keskustella lapsen kanssa turvallisessa ilmapiirissä tutujen ja turvallisten aikuisten kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28–29.) Sekä uskontokasvatuksessa että eettisessä kasvatuksessa käsitellään arvokysymyksiä, eivätkä arvot ole minkään yksittäisen uskonnon omaisuutta. Useimmat ihmiset kulttuuriin katsomatta voivat allekirjoittaa saman näkemyksen oikeasta ja väärästä. Hyveelliset arvot eivät ole vain uskontokasvatuksen omaisuutta, toisaalta ne eivät myöskään heikkene siitä, että ne liitetään uskontokasvatukseen. (Kalliala 2001, 164.)

Kasvattajien toiminnan suunnittelua ja toteutusta ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelmassakin mainitut lapselle ominaiset tavat toimia, oppia ja ajatella. Niitä ovat tutkiminen, leikkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen. Tutkiminen ja ihmettely ovat lapselle luontaista toimintaa. Lapsen oppimisen iloa vahvistaa yrityksen, erehdyksen ja oivaltamisen kokemus. Lapsi oppii leikkiessään ja leikki tukee lapsen ajattelun ja muistin kehitystä. Liikkues-

saan lapsi tutustuu omaan kehoonsa ja ympäristöönsä vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Taiteelliset kokemukset rakentavat pohjaa lapsen taidemieltyyksille ja kulttuurisille arvostuksille. Varhaiskasvatusympäristön tulee olla esteettinen ja lapselle tulee järjestää tilaisuuksia taiteelliseen ilmaisemiseen ja tuotosten esittämiseen. (Mustijoen varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 11–12.) Myös uskontokasvatuksen tulee olla lapsilähtöistä ja huomioida lapselle ominaiset tavat oppia ja hahmottaa maailmaa. Uskontokasvatuksessa on mahdollista hyödyntää lapsen luontaista tutkimisen ja ihmettelyn taitoa, lapsi voi työstää uskonnollisia kysymyksiä leikkien ja uskonnolliset teemat ovat hyvin mahdollisia taide- ja kulttuurikasvatuksessa. Uskonnollisia asioita on luontevaa lähestyä kaikkien aistien ja monipuolisen toiminnan kautta. (Haapsalo 2015a.)

2.1.3 Uskontokasvatus osana päivähoidon arkea

Kuten kuka tahansa, lapsikin kysyy elämän tarkoitusta. Uskontojen yksi tehtävä on antaa vastauksia ihmisen eksistentiaalisiin kysymyksiin. Myös lapsella on oikeus saada oman uskontonsa ja kulttuuritaustansa mukaisia vastauksia kysymyksiinsä. Uskontokasvatuksessa onkin kysymys prosessista, jossa lapsi saa vastauksia elämäkysymyksiinsä siitä uskonnollisesta traditiosta, jonka piiriin hän on syntynyt. (Komulainen 2007, 6–9.) Kysymys liittyy yleisemmin myös lapsen huomioimiseen vakavasti, kuulluksi ja nähdyksi tulemiseen omana itsenään omine kysymyksineen ja näkemyksineen niin uskonto- ja katsomuskasvatuksessa, kuin kaikessa muussakin kasvatuksessa. Uskonto- ja katsomuskasvatus ei ole irrallinen osa erillään muusta kasvatustoiminnasta. (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2015, 98.) Lapsen kannalta uskontokasvatuksen kolme tärkeää elementtiä ovat lapsen omat kokemukset, hiljentyminen ja yhteisölliset tavat (Uskonnollisia ilmiöitä ihmettelemässä 2005). Lapsi kokee pyhyttä ajatustensa ja hänelle tärkeiden kysymystensä kautta. Pyhyiden merkitysten tutkiminen on tärkeää lapsen kasvuun. Lapsesta on mukavaa keskustella aikuisen kanssa. Keskusteluissa lapsi voi kysyä ja vapautua mieltään painavista asioista. Lapsen kysymykset on siksi otettava aina vakavasti ja pohtia niitä yhdessä. (Anteroinen ym. 2011.)

Uskontokasvatus on tärkeää hoitaa asianmukaisesti varhaiskasvatuksen piirissä. Silloin luodaan pohjaa lapsen myöhemmälle oppimiselle. Lapsi ei kohtaa uskonnollisia kysymyksiä eikä saa tukea elämänpohdinnoilleen, mikäli uskontokasvatus laiminlyödään. (Kallioniemi 2008, 23.) Lapsen on tärkeää kehityksensä kannalta saada mahdollisuuksia tutustua vaihtoehtoihin tulkintatapoihin koskien erilaisia asioita. Lapsi ei kasva tyhjiössä, vaan hän saa eväät elämäänsä vuorovaikutuksessa hänelle tärkeiden ihmisten ja ympäristönsä kanssa. Tunneilmapiirillä on tässä tärkeä merkitys. (Anteroinen ym. 2011.)

Enemmistö vanhemmista toivoo päivähoidolta kasvatusta myös uskonnollisissa asioissa ja hyväksyy päivähoidon uskontokasvatuksen. Vanhempien mukaan päiväkodeissa ei voida täysin välttyä uskonnollisten aiheiden käsittelyltä lasten kysymyksiä varten. Kysymykset nousevat eniten esille suurten kirkollisten juhlapäivien sekä elämäntapahtumien, kuten hautajaisten yhteydessä. Ne nousevat lapsen omista havainnoista ja kokemuksista. Päivähoitohenkilökunnan tehtävänä on välittää lapsille ajanmukaista tietoa ja syventää sitä. Uskontokasvatusta tulisi toteuttaa myönteisessä, turvallisessa ja hyväksyvässä ilmapiirissä. Myös hiljentymisen opettamista pidetään tärkeänä. (Ojala 1993, 196–198; Kalliala 2001, 166–169.)

Kasvattajan myönteinen suhtautuminen uskontokasvatukseen ja omakohtainen henkisten arvojen pohdiskelu tukevat uskontokasvattajana toimimista. Lisäksi kasvattaja tarvitsee tietoa uskonnosta ilmiönä sekä lapsen kokemusmaailmasta. Keskustelu arvoista ja näkemyksistä on tärkeää työyhteisön sisällä ja vanhempien kanssa kasvatuskumppanuuden hengessä, sillä uskontokasvatuksessa on kysymys kokonaisvaltaisesta kasvatusasenteesta. (Uskonnollisia ilmiöitä ihmettelemässä 2005.) Uskonto- ja katsomuskasvatusta toteuttavat kasvattajat joutuvat ottamaan ammatillisen asenteen sisältöaluetta kohtaan eriyttämällä tietoisesti oman vakaumuksensa varhaiskasvatussuunnitelman sisällöllisistä tavoitteista. Uskontokasvatus on päivähoidossa lapsen kehitystä ja suvaitsevaisuuden kasvattamista varten. Lapsella on siihen oikeus. Tähän tarvitaan myös päiväkodin johtajan tietoista paneutumista, sillä hän toimii päiväkodin pedagogiikan johtajana antaen henkilöstölleen mallia suhtautumisessa uskonto- ja katsomuskasvatukseen. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2015, 168–169.)

Vaikka uskontokasvatus on kirjattu lakiin, ei päivähoitolain vaatimuksia pidetä kaikkialla käytännössä velvoittavina. Yhtenäisesti määritellystä toiminnasta on siirrytty vähin erin kohti päiväkotikohtaisten pedagogisten ratkaisujen tekemistä. Uskontokasvatuksen toteuttamisesta tai toteuttamatta jättämisestä päätetään usein päiväkotikohtaisesti kasvattajien omien mielipiteiden mukaan. Perusteluja ei aina pohdita kovinkaan syvällisesti. (Kalliala 2001, 172–174.) Kasvatuskulttuuri on muuttunut epäröiväksi ja kasvattajat ovat tulleet varovaisiksi uskontokasvatuksen aihepiiriin kuuluvien kysymysten käsittelyssä. Osa vanhemmista taas haluaisi päiväkodin ottavan kasvatusvastuun uskonnollisessa kasvatuksessa kokiessaan itse epävarmuutta siinä. (Kallioniemi 2005, 16.) Toisaalta uskontokasvatusta on joissakin päiväkodeissa lähdetty toteuttamaan uudenaikaisesta näkökulmasta. Uskontokasvatukseen on erikseen paneuduttu sisältöalueena ja tehty esimerkiksi päiväkodin oma monikulttuurinen juhlakalenteri. Kalenterista käyvät ilmi päiväkodissa vallitsevien katsomusten tärkeät juhlat ja yhdessä on mietitty niiden esillä pitämistä ryhmissä. Kehittämällä työyhteisön keskustelukulttuuria kohti avoimuutta ja yhteisöllisyyttä, on päästy yksilöllisyyttä ja erilaisuutta kunnioittavaan ilmapiiriin, joka mahdollistaa myös aroista aiheista keskustelun ja omien mielipiteiden esille tuomisen. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2015, 158–167.)

Seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt ovat luontevia yhteistyökumppaneita niin varhaiskasvatuksen kuin perusopetuksenkin uskontokasvatuksessa. Ne mainitaan yhteistyökumppaneina myös valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Kirkon tilastollisesta vuosikirjasta ilmenee, että seurakuntien työntekijät tekivät vuonna 2013 yhteensä 17 427 käyntiä päiväkoteihin. Määrä on suuri, se tarkoittaa keskimäärin 40:ää käyntiä vuoden aikana seurakuntaa kohden. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Kirkon tilastot i.a.) Luku kertoo osittain siitä, että uskontokasvatusta toteutetaan päiväkodeissa vielä pitkälti paikallisten seurakuntien toimesta. Toki kaikki käynneistä eivät välttämättä ole hartaushetkiä, vaan joukossa on myös henkiseen tukemiseen ja mentorointiin liittyviä käyntejä sekä yhteistyössä järjestettyjä tapahtumia. Kun lukuun lisätään päiväkotiryhmien kirkkokäynnit määrä kasvaa vielä huomattavasti.

TAULUKKO 2. Varhaiskasvatuksen yhteistyön neljä koria (Petäjä 2015)

1. Orientaatiot	2. Uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset
3. Perinteiset juhlat (esim. joulukuukavat)	4. Kasvatus-, hyvinvointi- ja kriisiyhteistyö

Taulukosta ilmenevät kirkon ja yhteiskunnan varhaiskasvatuksen yhteistyön neljä osa-aluetta. Niitä ovat henkilöstön tukeminen uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisessa eli uskontokasvatuksen mento-rinti, uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset, kuten pääsiäis- ja joulukirkot, yhteinen juhlaperinne, johon voi sisältyä uskonnon harjoittamista kuten virsi, ja neljäntenä kasvatus-, hyvinvointi- ja kriisiyhteistyö, esimerkiksi henkinen tuke-minen kuolemantapausten yhteydessä. (Petäjä 2015.) Yhteiskunnan varhaiskasvatuksen uskontokasvatus ei kuitenkaan tulisi olla yksin seurakuntien varas- sa. Kristillinen kasvatus sekoittuu turhan usein yhteiskunnan tehtävänä olevaan uskontokasvatukseen. Seurakuntien tehtävänä on tukea, kouluttaa ja kannustaa päiväkotien henkilökuntaa eikä hoitaa uskontokasvatusta heidän puolestaan. (Petäjä 2008, 124.) Nämä eivät ole kuitenkaan toisiaan täysin poissulkevia asi- oita. Seurakunnan työntekijän käynti tai lasten kirkkovierailu voi olla sysäys pi- dempään työskentelyyn ja keskusteluihin päiväkotiryhmässä. Tällöin päiväkodin työntekijät ovat niitä, jotka vastaavat lapsen kysymyksiin, keskustelevat ja työs- tävät teemaa lasten kanssa. (Ojala 1993, 83–86.)

Kallialan mukaan lasta ei pidä varjella katsomuksellisuudelta vaan opettaa elä- mään sen kanssa luonnollisesti ja vaivaantumatta (2015, 32). Pieni lapsi oppii osallistumalla ja matkimalla. Kertomukset ja tarinat ovat tällöin tärkeässä rooli- sa. Lapsi oppii uskontoa, kun se on luontevasti esillä. Sukupolvelta toiselle kul- keneet tavat ovat olleet yksi tapa välittää uskonnollista kulttuuria. Yhteiskunnan murroksessa sukupolvien ketju on vaarassa katketa eikä tapojen siirtämistä uu- sille polville ole pidetty välttämättä kovin tärkeänä. Tämä on johtanut uskonnolli- sen kasvatuksen dramaattiseen laskuun. Uskontojen tulisi olla luonnollinen osa elämää ja uskonnonvapaus tulisi nähdä positiivisena vapautena uskontoon.

(Komulainen 2007, 6–9.) Tärkeään osaan perinteen siirtämisessä nousevat muun muassa joulu- ja kevätjuhlien perinteiset virret ja kuvaelmat sekä niihin liittyvät kertomukset, jotka ovat osa kulttuurikasvatusta. Ne eivät itsessään tee tilaisuudesta uskonnonharjoittamista. (Petäjä 2015.)

2.2 Mentorointi uskontokasvatuksen tukena

Mentoroinnilla työelämässä ja uskontokasvatuksen mentoroinnilla on paljon samoja piirteitä. Mentorointi työelämässä ymmärretään yleisesti kokeneemman henkilön (mentori) ja kehittymishaluisen henkilön (aktori) vuorovaikutussuhteeksi, jonka muotona ovat yhteisen prosessin pohjalta käydyt luottamukselliset ja tavoitteelliset keskustelut. Se ei tähtää vain työtehtävien opettamiseen vaan kokonaisvaltaiseen huolenpitoon jossakin kehitystehtävässä. (Tunkkari-Eskelinen 2011, 65.) Mentori antaa vapaaehtoisesti oman osaamisensa mentoroitavan käytettäväksi siirtäen näin asiantuntijuuttaan ja hiljaista tietoaan. Mentoroinnissa ei ole valmiita malleja vaan mentori rakentaa itse roolinsa mentoroinnissa. Mentoroinnissa on kyse ammatillisesta ohjaussuhteesta. (Karjalainen, Heikkinen, Huttunen & Saarnivaara 2006.) Mentorointisuhteessa jaetaan kokemuksia ja näkemyksiä yhteisestä työstä, opitaan toiselta uusia tietoja ja taitoja. Samalla se on vastavuoroinen, persoonallinen ja luottamuksellinen suhde, jossa toinen auttaa toista oppimaan. (Pesonen 2008, 104–105; *Inlärnning och handledning i arbetslivet* 2003, 41–42.) Mentoroinnilla pyritään hankkimaan tietotaitoa johonkin tiedettyyn käyttötärpeeseen, kuten haasteelliseen työtehtävään (Tunkkari-Eskelinen 2011, 69–70). Henkilöt, joilla on erilaista osaamista ja kokemusta ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Vuorovaikutuksen tavoitteena on toisen opastaminen ja auttaminen työhön liittyvissä kysymyksissä. (Karjalainen ym. 2006.)

Uskontokasvatuksessa mentoroinnilla tarkoitetaan vertais- tai kollegaohjausta. Se eroaa perinteisestä käsityöläisten mestari-kisälli-asetelmasta tasavertaisuutensa vuoksi. Mentorin erottaa mentoroitavasta asiantuntemus ja kokemus, ei niinkään ikäero. (Pesonen 2008, 104–105.) Uskontokasvatuksen mentoroinnissa jaetaan kokemuksia ja näkemyksiä uskonnoista ja spiritualiteetista. Tavoit-

teena on tukea uskonnonpedagogisia kasvatustähtämyksiä, yleistä kasvatustajatteluja ja käytännön toimintaa. Mentoroinnille ominaisia piirteitä ovat myös läsnä oleminen, työn yhteinen arviointi, laajakatseisuus, tulevaisuuteen suuntautuminen, tavoitteellisuus, ammatillisen kasvun tukeminen, joustavuus, sitoutuneisuus ja pitkäjänteisyys. (Kumppaniksi kulkemaan 2010.) Mentorointi tapahtuu herkällä ja yksityisellä elämäntalueella, jollaiseksi uskonto usein koetaan. Mentorin ja mentoroitavan välinen suhde on parhaimmillaan keskustelua myös omasta maailmankatsomuksesta, vaikka sen fokus onkin edistää lasten uskontokasvatuksen toteutumista. Parhaat eväät lasten kanssa pohdiskeluun saa, kun on itse saanut peilata omia ajatuksiaan jonkun kokeneemman kanssa. (Pesonen 2008, 104–105.)

Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen mentorointi alkoi 1990-luvun lopulla (Pesonen 2008, 103). Uskontokasvatuksen mentorointia on kahdenlaista: hallinnollista ja päivähoidossa tapahtuvaa mentorointia. Ensimmäinen on johtajatasolla tapahtuvaa ammatillista vastavuoroista vuorovaikutusta, jälkimmäinen käytännön tasolla varhaiskasvatusthenkilöstön kesken tapahtuvaa vertaistukea. Hallinnolliseen mentorointiin liittyvät yhteistyön pohjan ja perusteiden luominen, kuten linjausten tekeminen, mentoroinnin mallien kehittäminen ja koulutusten järjestäminen. Järjestämäni uskontokasvatuskoulutus oli siis yksi mentoroinnin muoto. (Kumppaniksi kulkemaan 2010.) Päivähoidossa tapahtuva mentorointi voidaan jakaa yhteistyöhön uskontokasvatuksen toteuttamisessa ja varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen mentorointiin (Pesonen 2008, 103). Hallinnollista mentorointia toteuttavat pääasiassa kirkon lapsityön- ja varhaiskasvatusthenkijäat. Päivähoidossa tapahtuva mentorointi on sisällöllistä tukemista ja läsnäoloa päivähoidon arjessa ja sitä toteuttavat lapsityönhenkijäatien ohella lastenhenkijäat. (Kumppaniksi kulkemaan 2010.) Myös lapsityön teologit ovat nousseet entistä enemmän toimijoiksi lastenhenkijäatien ja lapsityönhenkijäatien rinnalla. Teologien erityistehävä on tukea päivähoidon työntekijöitä heidän hengellisissä kysymyksissään. Teologit voivat toimia myös päiväkotimentoreiden mentoreina eli hengellisinä tukijoina. Mentori voi löytyä myös oman työyhteisön sisältä, sillä päiväkodeissa työskentelee paljon muun muassa lastenhenkijäat. (Pesonen 2008, 108–109.)

Mentoriksi sopii henkilö, jolla on sen alan asiantuntemusta ja kokemusta, johon mentoroitava kaipaa tukea. Mentorin omat näkemykset ovat usein keskustelun herättäjinä ja hyvä mentori osaa ottaa keskusteluissa esiin alansa ajankohtaisia kysymyksiä ja teemoja. Vaikka mentoroinnissa on työnohjaustakin muistuttavia piirteitä, se eroaa työnohjauksesta siinä, että mentorointi keskittyy työhön liittyvän ammatillisen asiantuntijuuden tukemiseen persoonan ja työn välisen dialogin sijaan. Mentorointi ei myöskään ole sielunhoitoa tai hengellistä ohjausta. (Pesonen 2008, 104–108.) Mentori vieraillee päiväkodissa säännöllisesti ja voi olla mukana päivähoidon arjessa tutustuen lapsiin ja aikuisiin. Tehtävässä edetään päiväkodin ehdoilla rakentaen luottamusta, joka mahdollistaa keskustelun syventämisen. Yhdessä mentorin kanssa voidaan suunnitella, ideoida ja toteuttaa uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota ohjaten päivähoidon henkilökuntaa ottamaan itse enemmän vastuuta uskontokasvatuksen hoitamisesta. Mentorointi ei keskity vain toimintatuokioiden järjestämiseen vaan uskontokasvatuksen kokonaisvaltaisuuteen lapsen arjessa. (Petäjä 2008, 125–126.)

Seurakunta ja kirkko on aina nähty yhtenä suomalaista kulttuuria ja arvopohjaa luovana ja kannattelevana voimana. Kirkko on hoitanut tätä tehtäväänsä yhteiskunnan murroksessa kullakin aikakaudella eri tavoin. Murrosvaiheet ovat haastaneet kirkon myös sisäiseen keskusteluun. Toimintatapoja on jouduttu arvioimaan uudelleen. (Kallioniemi 2004, 54–55.) Mentorointi on yksi uudemmista työtavoista. Seurakunnan ja yhteiskunnan välisessä yhteistyössä on tärkeää kollegiaalisuus ja tasavertainen vuorovaikutussuhde. Molempien osapuolet ovat oppijana. Seurakunta voi jakaa osaamistaan uskonnonpedagogiikassa, päivähoito taas varhaispedagogiikassa, ja yhdessä voidaan etsiä yhteistä pedagogista näkemystä. Mentorointikoulutuksia on kahdenlaisia: seurakunnan työntekijöille suunnattuja mentorikoulutuksia ja päivähoidon työntekijöille järjestettäviä uskontokasvatuskoulutuksia. (Petäjä 2008, 125.) Järjestämäni uskontokasvatuskoulutus edusti jälkimmäistä.

Henkilökunnan kouluttaminen nähdään tärkeänä monipuolisen kasvatuksen kannalta. Kasvattajat tarvitsevat tietojen ja taitojen päivitystä, sekä uutta tietoa työnsä tueksi. Kouluttamattomuus johtaa turhautumiseen haasteiden edessä. Tällöin kasvattaja voi nähdä kaikki lapset samanlaisina, ilman että ottaisi huo-

mioon kunkin lapsen kulttuuriset ja katsomukselliset lähtökohdat. (Paavola & Talib 2010, 234.) Katsomussensitiivisyyden kehittäminen työyhteisössä on tärkeää. Katsomussensitiivisyyteen kuuluu herkkyys uskontojen ja katsomusten erilaisuuden huomaamiseen ja hyväksymiseen asettamatta eri katsomuksia arvojärjestykseen tai sivuuttamatta niiden eroja. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2015, 150.) Seurakunnan keskeisin tehtävä suhteessa yhteiskunnan uskontokasvatukseen on uskontokasvatuksen tukeminen ja mahdollistaminen, muun muassa pedagoginen ja käytännöllinen yhteistyö varhaiskasvatuksen toimijoiden kesken, sekä materiaalien lainaaminen ja hankkiminen. Seurakunnat voivat myös tarjota koulutusta uskontokasvatuksen tueksi. Lisäksi seurakunta voi järjestää päivähoidossa oleville lapsille kirkkohetkiä, kotikirkkoon tutustumisia ja tapahtumia. (Petäjä 2008, 126.)

2.3 Erilaiset kulttuurit ja katsomukset uskontokasvatuksen näkökulmasta

2.3.1 Monikulttuurinen uskontokasvatus

Uskontokasvatuksella on tärkeä merkitys kulttuuri-identiteetin luojana. Useimmat uskonnot ovat vahvasti sidoksissa siihen kulttuuriin, minkä piirissä ne vaikuttavat. Siksi kulttuurista moninaisuutta voitaneen soveltaa myös katsomusten moninaisuuteen. (Saarinen toim. 2002, 9.) Useissa päiväkodeissa monikulttuurisuus on jo arkipäivää. Monikulttuurisuuden myötä päiväkoteihin ovat tulleet myös muut uskonnot ja erilaiset katsomukset. Silti myönteinen näkökulma katsomukselliseen moninaisuuteen puuttuu usein. Yleisesti luullaan, että uskontokasvatusta ei voi toteuttaa monikulttuurisessa ja moniuskontoisessa lapsiryhmässä. (Haapsalo 2015d.)

Perinteisten auktoriteettien ja traditioiden asema on muuttunut eikä uskontojen vastauksia elämäkysymyksiin arvosteta samalla tavalla kuin yhtenäiskulttuurin aikaan (Kallioniemi 2004, 54). Myös maahanmuuttajalapsilla on oikeus omaan äidinkieleen, kulttuuriin ja uskontoon. Lasten oman kulttuurin tuntemusta ja suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi kasvamista tulee tukea. (Halme & Vataja

2001, 9.) Erilaisten kulttuurien ja katsomusten sopuisa rinnakkaiselo päivähoitossa edellyttää eri kulttuurien taustojen tuntemista. Tämä on lähtökohtana arvostavalle ja kunnioittavalle kohtaamiselle. Kun tunnemme oman kulttuurimme ja juuremme, auttaa se meitä ymmärtämään myös toisella tavoin eläviä. (Paavola & Talib 2010, 226.) Jotkut varhaiskasvattajat ovat sitä mieltä, että monikulttuuristuminen jopa vahvistaa uskonnollisen kasvatuksen toteutumista ja merkitystä. Se saa aikaan oman uskontokuvan terävöitymisen, meidän uskontomme on todellisuutta siinä missä muualta tulleidenkin. (Kalliala 2001, 169.)

Kaikkien lasten tulisi saada samat lähtökohdat erilaisten katsomusten ymmärtämiseen ja kulttuurien tuntemiseen. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen pedagoginen toiminta-ajatus on kaikki katsomukset mukaan lukeva. Katsomuksellisia kysymyksiä tulisi pyrkiä käsittelemään kaikille yhteisinä. Tämä ei kuitenkaan aina käytännössä toteudu. (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2015, 96–97.) Lapsen oppimisen kannalta on tärkeää kasvattajan asenne lapsen edustamaa kulttuuria ja maailmankuvaa kohtaan. Ellei kasvattajalla ole tietoa lapsen edustamasta kulttuurista, tukeutuu hän omiin uskomuksiinsa. (Paavola & Talib 2010, 75.) Aito monikulttuurisuus hyväksyy erilaiset traditiot tukien samalla kaikkien lasten identiteetin kehittymistä (Halme 2010, 31).

Yhteiskuntamme muuttuessa yhä moninaisemmaksi, lapsetkin joutuvat entistä enemmän tilanteisiin, joissa he kokevat ulkopuolisuutta. Ulkopuolisuuden tunnetta voi aiheuttaa erilainen kieli tai uskonto, mutta myös erilaiset kiinnostuksen kohteet. Ulkopuolisuuden tunne ei ole syy kaventaa lasten kokemusmaailmaa. (Kalliala 2015, 24–25.) Jos joku lapsi ei uskalla mennä veteen, se ei tarkoita sitä, että ketään ei voida viedä uimaopetukseen. Jos lapsiryhmässä on vaikka yksi muslimi tai uskonnoton lapsi, se ei tarkoita sitä, että kaikilta muiltakin lapsilta kielletään heidän katsomuksensa mukainen uskontokasvatus. Päinvastoin varhaiskasvattajien tehtävä on edistää lasten kulttuurista oppimista erilaisessa tilanteessa vahvistamalla osallisuutta ja yhteenkuuluvaisuutta (Kalliala 2015, 25).

Monikulttuurisuuden näkökulmasta uskontojen tulee saada näkyä ja olla esillä yhteiskunnassa (Komulainen 2007, 6–9). Myös vähemmistöjen edustajien tulee

saada tietoa valtakulttuurista voidakseen toimia yhteisön täysivaltaisina jäseninä. Heidän tulee saada kartuttaa omaa kulttuurista kompetenssiaan siinä missä kantasuomalaisten omaa tuntemustaan muista heitä lähellä olevista kulttuureista. (Kalliala 2015, 28.) Toisten katsomusten kunnioittamisen voidaan tulkita virheellisesti merkitsevän kristillisen perinteen ja uskontokasvatuksen häivyttämisestä. Kuitenkin liiallisen joustamisen voidaan jopa nähdä eristävän vähemmistöjä yhteiskunnasta ja estävän integroitumisen. Katsomusneutraalius ei tarkoita julkisen tilan tunnustuksettomuutta ja uskonnon pitämistä kokonaan yksityisasiaana. Päinvastoin kohtuullisen joustamisen mallin mukaan ihmisen on saatava ilmaista uskonnollista vakaumustaan niin yksityisesti kuin julkisesti, kunhan se tapahtuu loukkaamatta muiden oikeuksia. (Kalliala 2015, 26–28.) Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kristitty lapsi saa tapansa mukaan ristiä kätensä ruokarukoukseen ennen ruokailua, vaikka yhdessä ei niin tehtäisikään.

Ymmärtääkseen muita kulttuureja, on yksilön tunnettava oma kulttuurinsa. Suomalaisten tapa- ja juhlaperinne perustuu hyvin pitkälti kristinuskoon. Vaikka yhteiskunta kulkee yhä enemmän maallistuneeseen suuntaan, vaikuttaa luterilaisuus edelleen voimakkaasti suomalaiseen valtakulttuuriin. Maahanmuutto ja monikulttuuristuminen haastavat vain uudelleen luterilaisen ajattelutapamme. Uskonnollisen kompetenssin kasvattaminen on tärkeää varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksessa. Uskonnollisesti osaava ihminen osaa arvostaa muita näkemyksiä, mutta hänelle myös oma uskonnollisuus on luontevaa. (Komulainen 2007, 6–9.)

2.3.2 Uskontosensitiivinen työote

Sensitiivisyys ja kunnioitus toisen uskontoa kohtaan ovat tärkeitä asioita. Uskontosensitiivinen kasvatusote tarkoittaa herkkyyttä tunnistaa ja hyväksyä katsomusten erilaisuutta asettamatta niitä tärkeysjärjestykseen (Haapsalo 2015e). Ennakkoluulot hälvenevät kun etsitään yhteistä arvopohjaa. Päivähoidon kasvat keskusteluissa olisi hyvä päästä aitoon dialogiin lapsen ja perheen kanssa. Usein keskustelu tyypistyy vain sen kartoittamiseen, millaiseen uskonnolliseen toimintaan lapsi voi osallistua. (Halme & Vataja 2011, 48–52.) Uskontokasvatus

on erityisen merkittävää lapsuudessa, koska elämme yhä moniuskontoisemmassa maailmassa. Lasten asenteisiin muita uskontoja kohtaan voidaan vielä vaikuttaa. Kun erilaiset kulttuurit ja katsomukset ovat näkyvillä päivähoitoryhmässä, lapsi oppii luontevalla tavalla toisen lapsen uskontoa ja kulttuuria. Näin lapsi oppii elämään rinnakkain muiden maailmankatsomusten kanssa. (Komulainen 2007, 6–9.)

Vastavuoroisuus on tärkeä periaate kulttuurienvälisessä uskontokasvatuksessa. Siinä missä juhlitaan kristittyjen juhlia, otetaan huomioon myös muut ryhmässä edustettuna olevien katsomusten juhlit. Myös uskonottomuus tulee nähdä yhtenä katsomuksena muiden rinnalla. (Komulainen 2007, 6–9.) Lapsi voi osallistua vierailijana myös sellaisen uskontokunnan juhlaan, johon hän ei itse kuulu. Osallistuminen vierailijana opettaa vieraanvaraisuutta, kohtaamista ja jakamista, opitaan toinen toisiltaan sitä, mikä toiselle ihmiselle on tärkeää (Kalliala 2015, 26.) Yksilön oman identiteetin vahvistamiseen pyrkivä uskontokasvatus antaa voimavaroja monikulttuurisuuteen. Tällöin lapsen uskonnollinen identiteetti tulee ottaa todesta ja vahvistaa sitä myös varhaiskasvatuksessa. Sen on mahdollista kehittyä ja vahvistua päiväkodin turvallisessa ympäristössä. (Komulainen 2007, 6–9.)

Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus omaan uskontoon tai katsomukseen. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea kodin ja perheen kasvatusta myös maailmankatsomuksen alueella, sillä lapsi on osa perheen traditiota. Terve katsomuksellinen identiteetti auttaa suvaitsevaisuuden kehittymistä, joten myös varhaiskasvatuksen tulee tarjota rakennusaineita kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin muodostamiseen. Lapselle on tulevaisuudessa hyötyä siitä, että hän on jo pienenä oppinut kohtaamaan ja kunnioittamaan erilaisia katsomuksia ja vakaumuksia. (Komulainen 2007, 6–9.)

2.4 Kristillinen varhaiskasvatus ja lapsen spiritualiteetti

Kristillisen kasvatuksen ja päivähoidon uskontokasvatuksen välinen ero on joskus epäselvä jopa ammattikasvattajille (Hemmilä 2011, 38–39). Kristillinen kasvatus on kotien ja seurakuntien tarjoamaa kasteopetusta, jonka lähtökohtana on Raamattu ja joka tähtää uskon syntymiseen ja uskossa kasvamiseen (Petäjä 2008, 122). Kirkon varhaiskasvatus toteutuu lasten ja heidän perheidensä parissa kristillisistä arvoista ja uskosta nousevana kasvatuksellisenä vuorovaikutuksena. Kasvatuksessa korostuvat kokonaisvaltaisuus, lapsilähtöisyys, perheen arvostaminen ja tradition jatkaminen. (Lapsi on osallinen 2008, 9.)

TAULUKKO 3. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen kaksi ikkunaa (Haap-salo 2015b)

Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio:	Kristillinen varhaiskasvatus:
<ul style="list-style-type: none"> - Yleissivistävää - Sisältää uskontokasvatuksen päivähoitossa - Perustuu päivähoitolakiin - Vastuu päivähoidon kasvattajilla - Perheiden erilaiset katsomukset huomioivaa - Tukee lapsen oman uskonnon tuntemista ja katsomusten välistä dialogia - Ei sisällä uskonnon harjoittamista - Pohjana varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (VASU 2005) 	<ul style="list-style-type: none"> - Omassa uskossa kasvaminen - Sisältää hengellisyyden tukemisen ja kasteopetuksen - Perustuu kirkkolakiin - Vastuu vanhemmilla ja kummeilla yhdessä seurakunnan kanssa - Perheen sekä kristillisen yhteisön vakaumus ja arvopohja - Tukee lapsen kristillistä identiteettiä - Sisältää myös uskonnon harjoittamista - Pohjana kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirja (VAKE 2008)

Kristillinen kasvatusta perustuu näkemykseen, jonka mukaan jokainen ihminen on samanarvoinen ja Jumalan luoma. Kristillisen varhaiskasvatuksen perusta on kaste- ja lähetyskäskyssä ja lasten evankeliumissa. Seurakuntien toteuttama varhaiskasvatusta on samalla kasteopetusta ja kastekumppanuutta perheen kanssa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Varhaiskasvatusta i.a.) Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen tehtävä on tarjota yleissivistävää tietoa erilaisista uskonnoista ja katsomuksista. Kirkon varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea ja mahdollistaa lapsen ja perheen kokonaisvaltaista kasvua ja elämää. Kristillisen ihmiskäsityksen perustana on ihmisen ymmärtäminen fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena ja hengellisenä Jumalan luomana kokonaisuutena. Sen vuoksi nämä kaikki osa-alueet tulee ottaa huomioon myös kasvatuksessa. (Haapsalo 2015a.)

Uskonto ja uskonnollisuus ovat kristillisen näkemyksen mukaan luonteva osa elämää. Lapsella on oikeus saada tukea hengellisyydelleen ja rakennusaineita uskonnolliseen kasvuunsa. Kuten päivähoitossa myös seurakunnan varhaiskasvatuksessa työntekijät toimivat kasvatuskumppanuudessa vanhempien kanssa. (Ojell 2013, 18–21.) Kristillistä kasvatusta ei voida pelkistää vain etiikan opettamiseksi. Se koskettaa ihmisen koko persoonaa ja elämää. Sen avulla voidaan tukea lapsen jumalasuhteen kehittymistä ja turvallisuuden tunnetta. Kristilliseen kasvatukseen sisältyvät eettis-moraalisen ja pedagogisen ulottuvuuden lisäksi rituaalinen, opillinen, huolenpidollinen ja kokemuksellinen ulottuvuus. (Muhonen & Tirri 2008, 77–82.) Kristillisen varhaiskasvatuksen käytännön toteutuksen muotoja ovat muun muassa pikkulapsityö, perhetyö, päiväkerhot, pyhäkoulut, musiikkikasvatusta ja jumalanpalvelus (Lapsi on osallinen 2008, 14–17).

Uskonnollisessa kasvatuksessa, kuten kaikessa kasvatuksessa, on lähtökohtana lapsen hyvä (Halme 2010, 6). Tärkeänä ajatuksena on lapsen kokonaisvaltaisuuden huomioiminen. Myös lapsi on hengellinen olento. Lapsen spiritualiteetilla tarkoitetaan lapsen herkkyyttä ymmärtää sanatonta ja symbolista sekä kykyä pyhän kokemukseen. (Ubani 2010, 41–42.) Käsitteenä spiritualiteetti on laajempi kuin uskonto, vaikka se viittaakin ihmisen hengellisyyden alueelle (Ubani 2003, 16). Lapsen hengellisyys on ihmettelyä, tutkimista, leikkimistä, herkkyyttä

kauneudelle, näkymättömän näkemistä ja pyhyyttä. Siihen kuuluvat symbolit, mielikuvitus, vuorovaikutus ja rituaalit. Lapsen spiritualiteetin kehittymisen pohja on lapsen ja aikuisen varhaisessa vuorovaikutussuhteessa. Hengellisyyden merkityksen tunnustaminen on avain myös uskontojen väliselle dialogille. Koulun ja päiväkodin uskontokasvatuksessa puhutaan uskonnon lukutaidon oppimisesta. (Lapsi on osallinen 2008, 12–13.)

Lapsen spiritualisuus nousee esiin myös uskonnollis-katsomuksellisen orientaation määrittelyssä. Siinä todetaan, että lapsen herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta tulee tukea ja vahvistaa. Se onkin spiritualiteettikasvatuksen keskeinen näkökulma. Spiritualiteettikasvatuksen tehtävänä on edistää lasten spirituaalista kehitystä ja valmistaa heitä aikuisuuden vastuuseen, kokemuksiin ja mahdollisuuksiin. Kasvatuksessa viime vuosina painottunut konstruktivistinen kasvatuskäsitys on jättänyt vähemmälle huomiolle tärkeitä ajattelun muotoja, kuten intuition ja hiljaisen tiedon. Lasten tulisi oppia löytämään itsestään spirituaalinen herkkyyks. Spiritualiteettikasvatuksessa on keskeisellä sijalla omien sisäisten kokemusten tarkastelu hiljaisuuden, keskittymisen ja tietoisiksi tulemisen keinoin. (Kallioniemi 2008, 17.)

Varhaislapsuus on merkittävää aikaa, sillä silloin muotoutuvat monet myöhempäälle elämää kannattelevat rakenteet, kuten pohja ihmissuhteille sekä ihmisen jumalasuhteelle. Jokaisella lapsella on synnynnäinen tarve ja kyky uskonnollisuuteen, jota ympäristö joko tukee tai kahlitsee. (Kilpeläinen & Räsänen 2015, 301–302.) Lastenpsykiatrian professori Tuula Tamminen toteaa Pikkuväkilehden artikkelissa (Romppainen 2007), että uskontokasvatus on tärkeä osa lapsen kasvua. Lapselle muodostuu jo hyvin varhain jonkinlainen käsitys Jumalasta. Ihmismieli ja kyky uskoa kehittyvät rinnakkain. Lapsi ei pysty valitsemaan kuten aikuinen kehittymistä henkiseksi ja eettiseksi ihmiseksi saamatta uskontokasvatusta. Uskontokasvatusta saaneet lapset selviytyvät paremmin elämän vaikeista tilanteista, sillä heillä on apunaan suurempi voima. Kontakti uskontoon myös auttaa identiteetin kehittämisessä. Ilman uskontokasvatusta lapselle ei kehity kykyä uskoa. Uskonnot myös antavat tuen lapsen moraalikysymyksille; mitä merkitsee olla hyvä ja miksi se kannattaa. Tällöin kiellettyjen ja sallittujen asioiden oppiminen ei jää yksinomaan aikuisen sanomisen varaan. (Romppai-

nen 2007, 2–3.) Tästä näkökulmasta käsin ei ole yhdentekevää, millaista uskontokasvatusta annamme niin kirkon sisällä kuin yhteiskunnassa, vai annammeko sitä ylipäänsä ollenkaan. Lapsille annettavan uskontokasvatuksen voidaan jopa sanoa olevan aikuisten eettinen velvollisuus (Romppainen 2007, 2–3).

3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Päivähoidon uskontokasvatuksesta on tehty useita opinnäytetöitä. Martikaisen ja Uotisen (2012) opinnäytetyö on ollut kimmokkeena omalle opinnäytetyölleni. Hemmilän (2011) opinnäytetyö on hyvin samantapainen: se kartoittaa Mäntsälän naapurikunnan Tuusulan päivähoitoyhteistyön muotoja ja niiden kehittämistä. Ervasti (2011) kuvaa opinnäytetyössään uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumista päivähoidon arjessa. Pro gradu tai väitöskirjatutkimuksia sen sijaan on vähemmän. Eeva Sisko Vaalgamaa (2003) on tehnyt väitöskirjan uskonnollisen kasvatuksen hyväksymisestä osaksi päiväkotien toimintaa. Väitöskirjassaan hän tutkii uskontokasvatuksen aseman muotoutumista yhteiskunnan järjestämän päivähoidon piirissä vuodesta 1973 vuoteen 1983. Väitöskirja kuvaa 1970-luvun poliittisen asenneilmapiirin muotoutumista uskontokasvatukselle suotuisammaksi. Maaseutu- ja perhekeskeinen yhteiskunta oli muuttumassa kohti moniarvoisempaa yhteiskuntaa. Teollisuus kasvoi voimakkaasti ja muuttoliike kaupunkeihin lisääntyi. Myös lasten päivähoidon tarve kasvoi, sillä naiset tulivat entistä enemmän mukaan työmarkkinoille. (Vaalgamaa 2003.)

Kun päivähoito julkisesti tuotettuna hyvinvointipalveluna alkoi kehittyä 60–70-lukujen taitteessa, tarvittiin päivähoitolakia säätämään sitä. Vuonna 1973 valmistunut laki itsessään ei kuitenkaan määritellyt päivähoidon kasvatustavoitteita uskontokasvatuksen osalta, vaan niistä käytiin kymmenvuotinen keskustelu ja vääntö. Lopputuloksena oli se, että uskontokasvatus kirjattiin päivähoidon kasvatustavoitteisiin vuonna 1983. Tavoitteiden mukaan päivähoidossa tuli edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea eettistä, älyllistä, esteettistä ja uskonnollista kasvatusta yleinen kulttuuriperinne huomioiden. Lastentarhaperinteeseen alusta saakka kuulunut uskontokasvatus määriteltiin näin uudella tavalla, jolloin se ei enää ollut keskeinen osa kaikkea kasvatusta, mutta säilyi kuitenkin kasvatustavoitteissa. (Vaalgamaa 2003; Vanas 2004.)

Myös päivähoidon työntekijöiden näkemyksiä uskontokasvatuksesta on tutkittu. Arto Kallioniemi on tutkinut helsinkiläisten lastentarhanopettajien käsityksiä päiväkodin uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Haastattelut-

kimuksessa koettiin tärkeimmäksi uskontokasvatuksen tavoitteeksi lasten uskonnollisiin kysymyksiin vastaaminen. Sen sijaan kulttuuriperinteeseen ja kristinuskoon tutustumista pidettiin vähiten tärkeänä. (Kallioniemi 2000, 48.) Kysyttäessä uskontokasvatukseen soveltuvia tapoja päivähoidon työntekijät nostivat luontevimpina tapoina esiin retket joulu- ja kevätkirkkoon, keskustelut lasten kanssa uskonnollisista asioista ja kirkollisten juhlapyhien viettämisen. Sisällöistä etiikkaa ja lasten elämänskysymyksiin vastaamista pidettiin tärkeämpänä kuin uskonnolliseen elämään tutustumista. (Kallioniemi 2000, 61–62.) Esteinä uskontokasvatuksen toteuttamiselle tutkitut näkivät lasten erilaiset uskonnolliset taustat sekä omat orientoitumisvaikeudet ja työyhteisön kielteisen asenteen uskontokasvatusta kohtaan (Kallioniemi 2000, 118–120).

Uskontokasvatusta ja lapsen spiritualiteettia yleisesti on tutkittu etenkin kirkon taholla ja yliopistomaailmassa muun muassa Kirsi Tirrin toimesta. Uskontokasvatuksessa korostuvat hänen mukaansa emotionaaliset, asenteelliset ja sosiaaliset tekijät. Se on kokonaisvaltaista yhdessä elämistä turvallisessa ilmapiirissä. Erityisesti uskontojen kohdalla oppiminen on koko elämään liittyvä prosessi, joka on vahvasti yhteydessä yksilön kehitykseen. Uskontokasvatuksella on mahdollista tukea minäkuvan kehittymistä. (Tirri 2003; Muhonen & Tirri 2008, 81–82.) Uskonnon kieli on symbolien kieltä ja uskonnollisia symboleja tulee osata tulkita ymmärtääkseen uskontoja. Spirituaalisuus on herkkyyttä nähdä jokapäiväisissä asioissa syvempiä merkityksiä. Herkkyys uskonnollisille riiteille ja symboleille on osa spiritualiteettia. Lapsi tarvitsee sekä kodin, kirkon että yhteiskunnan tukea etsiessään vastauksia olemassaolon ja elämän tarkoituksellisuuden kysymyksiinsä. (Tirri 2003.) Martin Ubani on yksi uudempia spiritualiteetin ja uskonnonopetuksen tutkijoita. Hän on toimittanut myös useita kirjoja uskontokasvatukseen liittyen.

Huolimatta tutkimuksista uskontokasvatus päivähoidon arjessa koetaan edelleen vaikeaksi toteuttaa ja siksi se jää usein muiden orientaatioiden varjoon. Materiaalia päivähoidossa toteutettavaan, etenkin kaikki uskontokunnat huomioivaan uskontokasvatukseen on saatavilla vielä kohtalaisen vähän. Monikulttuuristuminen ja muut uskonnot ja katsomukset tuovat omat haasteensa uskontokasvatukselle. Kasvattajat kokevat haasteelliseksi toteuttaa kaikille sopivaa

uskontokasvatusta, koska omat tiedot ja kokemukset aiheesta ovat rajallisia. (Martikainen & Uotinen 49–50; Kallioniemi 2000, 105–111.)

Usein kasvattajatkin ovat ymmällään uskonnollisten kysymysten äärellä. Katso mustietoisen kasvatusmallin mukaisesti kasvattajan tulisi kuitenkin hyväksyä se asia, että tietämisen ja tietämättömyyden välillä vallitsee ristiriita kaikessa kasvatuksessa. Lasten kanssa keskusteleminen ja uskonnollisiin kysymyksiin vastaaminen on kasvattajan tietoinen, moraalinen valinta olla joko keskustelematta tai keskustella tietäen, ettei itselläkään ole valmiita vastauksia tai ainoita totuuksia. Arvovapaata kasvatusta ei ole, eikä yksikään kasvattaja ole neutraali toimija, jolloin tärkeään asemaan nousee kasvattajan oman elämänkatsomuksen reflektointi ja tunnistaminen. (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2015, 116–117.)

Uskontokasvatusta ja teologiaa muutaman Euroopan maan näkökulmasta tarkastelevassa tutkimuksessa todetaan, että Suomessa uskontokasvatus nähdään osana kulttuurista traditiota ja siksi se kuuluu julkisen päivähoiton ja koulutuksen oppisisältöihin. Uskontojen tuntemusta pidetään osana kulttuurinlukutaitoa. Uskonnonopetus antaa valmiuksia henkilökohtaisen arvomaailman rakentamiseen. (Mitchell, Biewald & Luodeslampi 2006, 76.) Uskontokasvatus osana yhteiskunnan päivähoito- ja koulujärjestelmää onkin suomalainen erikoinisuus. Useimmissa muissa maissa uskontokasvatus ei kuulu yhteiskunnan järjestämää kasvatustoimintaan, mutta muualla on Suomea enemmän yksityisiä kristillisiä kouluja ja päiväkoteja. Suomessa yhteiskunnan uskontokasvatukselle on ollut varsin laaja tahtotila koko kansan keskuudessa. (Vaalgamaa 2003, 12.)

Uskontokasvatus värityy usein kasvattajan aiempien kokemusten perusteella. Uskontokasvatuksen antamisen sijaan voidaan puhuakin omasta uskonnollisesta menneisyydestä. (Ahteenmäki-Pelkonen 1992, 11.) Olen havainnut näin tapahtuvan myös koulumaailmassa. Opettajien omat kokemukset uskonnoista ja kouluyhteisön yhteinen muisti kannattelee vääränlaisia tai vanhentuneita käsityksiä, jotka saattavat vaikeuttaa koulun ja seurakunnan välistä yhteistyötä. Ismo Pellikka pohtii artikkelissaan (2012) uskontokasvatuksen uusia mahdollisuuksia ja suuntaa. Hänen mukaansa uskontokasvatuksen suuntaa voisi muuttaa enemmän lapsen maailman ja ympäröivän uskonnollisen maailman välisen

vuoropuhelun suuntaan, jolloin uskontokasvatus voisi antaa virikkeitä kasvuun ja kehitykseen. Uudella ajattelutavalla päästäisiin eroon uskonnon ulkoa ohjauudesta. (Pellikka 2012.)

4 KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET JA MENETELMÄT

4.1 Lähtökohdat ja tavoite

Lähtökohtana opinnäytetyölleni oli Mäntsälän seurakunnalle aiemmin tehty opinnäytetyö, joka käsitteli uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamista päivähoiton arjessa (Martikainen & Uotinen 2012). Siinä otettiin esiin päivähoiton työntekijöiden toiveita uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tukemiseksi päivähoiton arjessa. Vastauksissa toivottiin yhteistä areenaa kehitystyölle ja keskustelua eri aiheista, kuten kuolemasta. Seurakunnan ja kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteistyöpalaverien sisällöiksi toivottiin tutustumista uskonnollisiin juhliin ja niihin liittyviin perinteisiin. Lisäksi kaivattiin opastusta ja apua uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamiseen arjessa, vaikeissa elämäntilanteissa tukemista ja yhteistyötä uskontoetkien suunnitteluun ja toteutukseen. Myös konkreettista materiaaliapua, kuten lauluja, leikkejä, loruja, kertomuksia ja kuvia eri aiheista sekä materiaalipaketteja toivottiin arjen työkaluiksi. (Martikainen & Uotinen 2012, 42–48.)

Toiveet olivat yhteneväisiä myös muissa tutkimuksissa saatujen tulosten kanssa. Helsinkiläiset lastentarhanopettajat kokivat täydennyskoulutuksen tarvetta uskonnolliseen kasvatukseen liittyvissä menetelmissä, sisällöissä, uskontojen ja kulttuurien tuntemuksessa sekä uskonnolliseen kasvatukseen liittyvissä vaikeissa kysymyksissä. He kokivat esteenä myös varhaiskasvatukseen sopivat uskontokasvatusmateriaalin puutteen. (Kallioniemi 2002, 123–126.) Sama materiaalin puute tuli esiin myös Ervastin (2011) opinnäytetyössä. Tosin yksi syy siihen, että materiaalia koetaan olevan vähän, voi olla päiväkotien yleisten resursien vähyys. Vaikka materiaalia, kuten kirjallisuutta, olisikin saatavilla, sitä ei tunneta tai sen hankkimiseen ei ole varaa. Tässä korostuu seurakuntien ja mentoreiden rooli materiaalin lainaajina ja uusimman kirjallisuuden esittelijänä (Kujala 2006). Kokemuksellisella puolella mäntsäläläiset päivähoiton työntekijät toivoivat saavansa tietoa siitä, miten lapsen kanssa voisi luontevasti puhua uskonnollisista asioista. Työntekijät kokivat tärkeänä sen, että päivähoitossa osattaisiin tukea lapsen hengellistä kasvua ja että lapsi saisi aineksia oman uskon-

nollisen ja kulttuurisen identiteettinsä rakentamiselle. (Martikainen & Uotinen 2012, 42–48.) Päivähoidon henkilökunnan toiveet olivat mielestäni konkreettisia ja mahdollisia toteuttaa. Pyrinkin vastaamaan näihin tarpeisiin ja toiveisiin suunnitellessani uskontokasvatuskoulutusta.

Koulutushankkeen tärkeimmäksi tavoitteeksi näin päivähoidon henkilöstön tukemisen uskonnollisen kasvatuksen antamisessa päivähoidon arjessa. Päiväkodit Mäntsälässä ottavat mielellään vastaan kaiken seurakunnan tarjoaman uskontokasvatuksen. Vierailuja toivotaan erityisesti kirkkovuoden suurimpina juhlina, jouluna ja pääsiäisenä, mutta yhä enemmän myös mikkelinpäivän aikaan ja keväällä. Myös erilaisia teemahetkiä, esimerkiksi ystäväydestä ja anteeksiannosta toivotaan paljon. Näin siitäkkin huolimatta, että varsinaisen uskontokasvatuksen vuoro tulee vasta päiväkodin arjessa seurakunnan työntekijöiden käyntien jälkeen. Tällöin lapsen kysymykset heräävät ja hän kysyy niitä tutulta ja turvalliselta oman ryhmän aikuiselta. Halusin vastata opinnäytetyössä näihin tuen tarpeisiin tarjoamalla koulutuksen kautta näkökulmia ja tukea uskonnollisiin kysymyksiin vastaamiseen. Seurakunnan työntekijän pitämä puolen tunnin uskontohetki on vain kimmoke ja pieni kokemus lapsen päivässä, varsinaisen kasvatustyön tekevät päivähoidon työntekijät sen jälkeen. Siksi en näe päiväkotikäyntejä päällekkäisenä toimintana päivähoidon uskontokasvatukselle, vaan pikemminkin sitä täydentävänä seikkana.

Pidemmän tähtäimen tavoitteena näin myös rohkeuden lisäämisen uskontokasvatukseen antamiseen päivähoidossa niin, että työntekijät yhä enemmän uskaltautuisivat itse ottamaan vastuuta uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisesta ja kokisivat sen helpommin lähestyttäväksi asiaksi. Myös rohkeuden lisääminen aiheen puheeksi ottamisessa työyhteisössä ja vanhempien kanssa olisi tarpeen. Martikaisen ja Uotisen opinnäytetyössä (2012, 42–48) nousi esiin juuri arkuus puhua uskontoon ja katsomukseen liittyvistä asioista, koska koettiin, että itselläkään ei ole niistä selvyyttä. Tämän ei tulisi kuitenkaan olla esteenä lapsen kysymyksiin vastaamiselle.

4.2 Toimintaympäristö

Mäntsälän kunta on reilun 20 000 asukkaan kunta Keski-Uudellamaalla. Kuntaa leimaa maaseutumaisuus ja haja-asutus, mutta nykyisen kaavoituksen myötä asutus on keskittynyt kahteen isompaan taajamaan ja useille pienemmille kylille. Päivähoidon yksiköitä kunnan alueella on 16 kunnallista ja 5 yksityistä. (Mäntsälän kunta. Päivähoito ja esiopetus i.a.) Mäntsälän ja Pornaisten kunnat muodostavat yhdessä Mustijoen perusturva-alueen, jonka hallinnollinen keskus on Mäntsälässä. Siksi puhun opinnäytetyössä Mustijoen perusturva-alueen varhaiskasvatuksesta tarkoittaessani Mäntsälän ja Pornaisten yhteistä varhaiskasvatusta, jota johdetaan yhteisesti ja jolla on yhteinen talous. Itse työskentelen Mäntsälän seurakunnassa lapsityönohjaajana ja koulutus toteutettiin Mäntsälässä, joten se on opinnäytetyön pääasiallinen toimintaympäristö. Pornaisten kunnan alueen käytännön uskontokasvatusyhteistyöstä huolehtii Pornaisten seurakunta.

Mäntsälän kunnan alueella asuu paljon lapsiperheitä. Kunnan väestöstä 0–14-vuotiaita on yli 20 %. (Mäntsälän kunta. Tietoa Mäntsälästä i.a.) Yhteistyö seurakunnan ja kunnan välillä on monipuolista ja hyvää, ja sillä on pitkät perinteet. Lähtökohdat toiminnallisen opinnäytetyön tekemiselle olivat siten hyvät, mutta tilanne kaipasi päivittämistä. Edellisistä koulutuksista on pitkä aika ja työntekijät ovat vaihtuneet sekä seurakunnassa että päivähoidossa. Muuttoliike ja monikulttuuristuminen sekä yleinen arvojen muutos vaikuttavat myös siihen, mitä kirkolta toivotaan.

Mäntsälän kunnan alueella kirkkoon kuulutaan keskimääräistä enemmän ja seurakuntaan suhtaudutaan myönteisesti, mikä ilmenee muun muassa seurakunnan tilaisuuksien osallistujamäärissä. Mäntsälän seurakuntaan kuuluu 78,1 % mäntsäläläisistä, mikä on Espoon hiippakunnassa suurin verrattuna muihin hiippakunnan seurakuntiin. Koko maassa kirkkoon kuulumisprosentti vuonna 2014 oli 73,7 %. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Kirkon tilastot i.a.) Työntekijöitä Mäntsälän seurakunnassa on 44, joista lapsi- ja perhetyössä on 10. Mäntsälässä on yksi kirkko ja seurakunnan toiminta on keskittynyt pääasiassa keskustan alueelle. (Mäntsälän seurakunta i.a.) Suurin osa päivähoidon yksi-

köistä sijaitsee myös keskusta-alueella. Kunnan alueella on toinen isompi taa- jama Etelä-Mäntsälässä Hyökännummella. Lisäksi kunnan alueella on useita kyliä, joista kolme suurinta ovat Sälinkää, Numminen ja Saari. Näillä kylillä on myös omat päivähoiton yksiköt. Pornaisissa on 7 päivähoiton yksikköä. (Mäntsälän kunta. Päivähoito ja esiopetus i.a.) Pitkät etäisyydet ja aktiivisten kylien runsas määrä tekevät omat haasteensa niin päivähoitolle kuin seurakunnan toiminnallekin.

Mäntsälän ja Pornaisten kuntien yhteisessä Mustijoen varhaiskasvatussuunnitelmassa uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio on määritelty mahdollisuuksien tarjoamiseksi hiljaisuuteen, ihmettelyyn, kyselyyn ja pohdintaan. Uskontokasvatuksessa käydään läpi kirkkovuotta lapsen ja perheen vakaumus huomioiden. (Mustijoen varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 13.) Mustijoen varhaiskasvatussuunnitelma ei mainitse muita uskontoja tai katsomuksia. Kun sitä vertaa naapurikaupungin Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelmaan, siellä mainitaan lisäksi lasta lähellä oleviin uskontoihin ja katsomuksiin tutustuminen (Arjen ylistys, Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelma 2006, 19). Toisen naapurikaupungin Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma kuvaa taas hyvinkin tarkasti uskonnollis-katsomuksellisen orientaation sisältöjä. Siinä mainitaan erikseen Raamatun kertomuksiin ja hengellisiin lauluihin tutustuminen osana uskontokasvatusta, mutta se tekee selvän eron tunnustukselliseen kaste- tai koraaniopetukseen, joka on uskonnollisten yhteisöjen tehtävä. (Hyvinkään kaupunki i.a.) Eettinen orientaatio on määritelty kuntakohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa joka päiväisten arvo- ja normikysymysten käsittelyksi lapsen ikätasoisesti (Mustijoen varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 13) tai laajemmin kaverin huomioonottamiseksi, kodin arvojen huomioimiseksi ja yhteisen vastuun kantamiseksi (Arjen ylistys, Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelma 2006, 19). Uskontokasvatus sisältää vahvan eettisen ulottuvuuden. Etiikan ja arvojen kysymykset ovat jopa tulleet viime vuosina entistä vahvemmin esille yhteiskuntamme muutosten myötä. (Kallioniemi 2008, 23.)

Mäntsälän seurakunnan ja kunnan varhaiskasvatuksen yhteistyöhön sisältyy kirkkohetkiä, kotikirkkoon tutustumisia, vierailuja päiväkodeissa ja yhteistyöpa- lavereja. Kaksi lastenohjaajaa toimii päiväkotikummeina ja lapsityönohjaaja te-

kee papin kanssa pyynnöistä vierailuja päiväkoteihin. Kunta ja seurakunta järjestävät yhdessä vuosittain kaikille kasvattajille avoimen Kasvattajaillan, johon kutsutaan nimekkäitä luennoitsijoita. (Mäntsälän seurakunnan toimintasuunnitelma 2015.)

4.3 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen eli kehittämispainotteisen opinnäytetyön tavoitteena on toiminnan järjestäminen, ohjeistaminen tai opastaminen, tai kokonaan uuden tuotteen luominen ja mallintaminen. Kehittämispainotteiset opinnäytetyöt jaetaan joko kehittämishankkeisiin, joissa kehitetään ja kokeillaan uusia työtapoja tai tuotekehittelyyn, jossa syntyy uusi tuote tai palvelu. Kehittämishankkeessa, jollainen tämäkin opinnäytetyö on, kokeillaan uutta työtapaa osana isompaa työelämän hanketta. Kehittämishanke sisältää osallistumisen kehittämistoimintaan ja toiminnan kirjallisen raportoinnin. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 33–35.) Tämän opinnäytetyön yhteydessä järjestetty toiminta oli päivähoidon uskontokasvatuskoulutus. Järjestetty koulutus toimi osana päivähoidon uskontokasvatuksen mentorointia ja yleisemmin kunnan ja seurakunnan välistä ammatillista yhteistyötä.

Toiminnallinen opinnäytetyö käsittää tuotoksen ja raportin. Raportista käy ilmi mitä, miksi ja miten on tehty, miten prosessi on edennyt ja millaisia tuloksia ja johtopäätöksiä on tehty. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65.) Toiminnalliselle opinnäytetyölle on ominaista sekä käytännön toteutus että sen raportoiminen käyttäen tutkimusviestinnällisiä keinoja. Siinä tavallaan kirjoitetaan auki ammatillista osaamista. Toiminnallisen opinnäytetyön tulee olla käytännönläheinen, lähtöisin työelämän tarpeista ja tutkimuksellisella asenteella toteutettu. Sen tulee myös osoittaa riittävästi oman alan tietojen ja taitojen hallintaa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9–10.) Osana eettistä työotetta kehittämishankkeessa otetaan vastuu hankesuunnitelman laatimisesta, seuraamisesta ja arvioinnista. Tämä edellyttää melko pitkäjänteistä työskentelyä. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 35.) Olin itse tässä kehittämishankkeessa tavallaan kahdessa roolissa, järjestäjätyöyhteisön edustajana ja opiskelijana. Se toi tietynlaisia haasteita opinnäyte-

työn tekemiselle. Olen tiedostanut roolini ja pyrkinyt aktiivisesti myös objektiiviseen näkökulmaan, vaikka katsonkin kokonaisuutta työyhteisön sisältä ja omasta virkатыöstäni käsin.

Tutkimuksen eettisiä lähtökohtia on pohdittava opinnäytetyön tekemisen alusta saakka koko kirjoittamisen ajan. Jo pelkästään aiheen valinta ja kohteena olevien henkilöiden kohtelu ovat eettisiä ratkaisuja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 26.) Pohdin muun muassa sitä, mistä lähtökohdista käsin suunnittelen ja toteutan koulutusta; Millaisia tarpeita kohderyhmällä on. Kirjoittaessani työn tuloksia ja pohdintaa, pohdin muun muassa sitä, missä määrin voin valmiiksi määritellä päivähoidon uskontokasvatusta ja sen sisältöjä paikkakunnallani omasta ja työni näkökulmasta. Siksi olin hyvissä ajoin yhteydessä kunnan varhaiskasvatuspäällikköön ja päiväkotien johtajiin suunnitellessani koulutuksen sisältöjä. Toin koulutusidean myös hyvissä ajoin esille päivähoidon työntekijöiden ja seurakunnan yhteistyöpalaverissa. Reflektoin ajatuksiani seurakuntamme lapsityön papin kanssa. Olemme molemmat työskennelleet paljon päiväkotien kanssa. Koen, että oman ammattitaitomme pohjalta olemme molemmat tietoisia uskontokasvatuksen merkityksestä, sisällöistä ja reunaehdoista. Kyselytutkimus, joka oli tehty aiemmin Mäntsälän kunnan ja seurakunnan yhteistyön muodoista sekä sitä tukeva tutkimus helsinkiläisten lastentarhanopettajien keskuudessa vahvistivat osaltaan käsitystä koulutustarpeista ja niiden taustalla vaikuttavista ajatuksista.

Käsitellessäni kurssipalautetta pohdin, mitä voin kirjata siitä opinnäytetyöhöni ilman, että siitä käy ilmi vastaajan henkilöllisyys tai työyhteisö. Siksi keräsin palautteet nimettömänä ilman mitään tunnistetietoja. En kokenut myöskään tarpeelliseksi yksilöidä palautelomakkeita esimerkiksi numeroin, sillä palautteet olivat lyhyitä ja usein hyvin samansuuntaisia. Toin palautelomakkeessa ilmi sen, että vastauksia voidaan käyttää opinnäytetyön aineistona. Ne, jotka eivät tätä mahdollisesti halunneet, eivät joko antaneet kirjallista palautetta tai huomioivat sen palautteen antamisessa. Pyysin varhaiskasvatuspäälliköltä, joka on päivähoidon esimies, lupaa käyttää palautekyselyn tuloksia opinnäytetyössäni. Annoin myös tekstin luettavaksi ennen sen julkaisemista hänelle ja seurakuntamme lapsityön papille sekä muutamille ulkopuolisille lukijoille.

Tutkimustyössä tulee välttää kaikenlaista epärehellisyyttä kaikissa työn vaiheissa. Ajatus sisältää lainatun tekstin selkeän ilmaisemisen vaatimuksen, yleistyksien välttämisen sekä raportoinnin huolellisuuden. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 27–28.) Pyrin olemaan huolellinen lähdeaineiston käytössä ja merkitsemään heti lähdeviittaukset oikein. Etsin väitteilleni mahdollisuuksien mukaan useampia lähteitä ja pyrin riittävän hyvään lähdekritiikkiin.

5 PROSESSIN KUVAUS

5.1 Koulutuksen suunnittelu

Uskontokasvatuskoulutuksen suunnittelu lähti liikkeelle Martikaisen ja Uotisen (2012) tekemän kyselyn tuloksissa nousseiden toiveiden pohjalta. Olen kohdannut näitä samoja toiveita työssäni kirkon varhaiskasvatuksessa eri seurakunnissa. Toiveet koulutuksesta ja sen sisällöistä ovat olleet yhteneväisiä riippumatta seurakunnasta. Tuen tarve on ollut huutava, moni päivähoiton työntekijä on kokenut, että heillä ei ole riittäviä valmiuksia ammatillisen koulutuksensa pohjalta uskontokasvatuksen toteuttamiseen päivähoitossa. Olen itse käynyt vastaavanlaisen moniammatillisen uskontokasvatuskoulutuksen aiemmassa työpaikassani ja tiedän vastaavanlaisia koulutuksia järjestetyn eri muodoissa myös monissa muissa seurakunnissa. Siispä minulla oli jo ajatus koulutuksen mallista ja pääsisällöistä aloittaessani suunnittelun.

Koulutuksen suunnittelu alkoi jo reilu vuosi ennen koulutuksen toteutumista. Esittelin suunnitelmani opinnäytetyöstä ja siihen liittyvästä uskontokasvatuskoulutuksesta lapsityön papille ja kunnan varhaiskasvatuspäällikölle kokouksessamme keväällä 2014. Aihe oli esillä ja keskustelussa myös työryhmissä ja työyhteisöjen kokouksissa sekä keskusteluissa oman esimieheni kanssa. Kanssani koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa oli alusta alkaen seurakuntamme lapsityön pappi. Varauduin tulevaan koulutukseen myös laatiessani seurakunnan lapsi- ja perhetyön talous- ja toimintasuunnitelmaa vuodelle 2015. Tämän pohjatyön jälkeen tein kurssiehdotuksen esiin nousseiden toiveiden pohjalta ja olin yhteydessä kouluttajaan. Minulla oli jo ennakkoon käsitys päivähoiton henkilökunnan toiveista seurakuntaa ja uskontokasvatuksen mentorointia kohtaan. Tunsin myös perusteluja, jotka ovat uskontokasvatuksen käytännön toteutumisen esteinä. Uskonnollinen tai muukin vakaumus koetaan usein yksilölle herkänä ja henkilökohtaisena asiana (Välimäki 2008, 8). Sitä ei haluta tuoda esiin kovin julkisesti. Siitä ei myöskään kulttuurissamme sovi kysellä, ellei keskustelumppani vapaaehtoisesti siitä kerro. Asiaa oli siis lähestyttävä sensitiivisesti.

Koko opinnäytetyö liikkuu herkällä alueella niin lasten ja heidän perheidensä näkökulmasta kuin päivähoiton henkilökunnankin näkökulmasta. Aikuisilla kasvattajillakaan ei ole aina valmiita vastauksia uskonnollisiin kysymyksiin. Kasvattajan oma asenne, kokemukset ja suhtautuminen uskontoon vaikuttavat, samoin perheiden asenteet ja ennakkoluulot. Kasvattajat kokevat tarvitsevansa paljon tietotaitoa, sillä lapsiryhmät ovat moninaisia ja niissä voi esiintyä monia erilaisia katsomuksia. (Kallioniemi 2000, 118–119.) Näiden haasteiden edessä en halunnut jättää koulutusta pelkästään oman seurakuntamme työntekijöiden osaamisen varaan. Siksi koulutuksen pääasialliseksi kouluttajaksi kutsuttiin Tiina Haapsalo Seurakuntien Lapsityön Keskuksesta. Hänellä on paljon kokemusta vastaavanlaisten koulutusten järjestämisestä ja hän myös vastaa päivähoiton uskontokasvatuksen kehittämistä yhtenä kirkon toimijana. Seurakuntien Lapsityön Keskus on kirkollinen lapsi- ja perhetyön asiantuntija- ja yhteistyöjärjestö.

5.2 Koulutuksen toteutus

Koulutus toteutettiin Mäntsälän seurakunnan tiloissa neljänä iltapäivänä tammihelmikuussa 2015. Valitsin koulutusajankohdat iltapäiviksi, koska kokemukseni, sekä päivähoiton henkilökunnalta nousseiden toiveiden mukaan päivähoiton työntekijöiden on helpompaa irrottautua ryhmästä iltapäivällä lasten päivälevon aikaan. Näin mahdollisimman moni kasvattaja pääsisi osallistumaan.

Laitoin tiedotteen koulutuksesta varhaiskasvatuspäällikölle, joka välitti tiedon päiväkotien johtajille. Tämä on koettu toimivaksi käytännöksi, sillä päiväkotien johtajat ovat avainasemassa tiedonkulun suhteen. Yritin hoitaa tiedottamisen mahdollisimman hyvin, mutta silti huomasin siinä puutteita. Tieto ei ollut tavoittanut kaikkia päiväkotien työntekijöitä. Laitoin vielä muistutusviestin lähempänä koulutusta niihin päiväkoteihin, joista en ollut saanut vastausta. Sen myötä koulutukseen ilmoittautuikin vielä muutama henkilö lisää. Koulutuksesta oli puhetta myös syksyn 2014 päivähoiton ja seurakunnan yhteistyöpalaverissa ja muissa tapaamisissa päivähoiton henkilökunnan kanssa. Koulutus herätti etukäteen keskustelua varhaiskasvatuksen henkilöstön kesken. Pohdittiin, kuuluuko us-

kontokasvatus päivähoidon henkilökunnalle ja jotkut kaipasivat lisää tietoa koulutuksen sisällöistä. Jotkut olivat iloisia, että pitkään puhuttu koulutus vihdoin toteutuu. Olin syksyllä 2014 itse myös opintoihin liittyvällä harjoittelujaksolla päiväkodissa ja saatoin kertoa koulutuksesta myös työyhteisön sisällä. Annoin mielelläni lisätietoa ja kerroin koulutuksen sisällöistä tarkemmin. Jännitimme lapsityön papin kanssa, millaisen vastaanoton koulutus saa ja kuinka paljon siihen ilmoittautuu osallistujia. Huolemme osoittautui turhaksi.

Päivähoiton henkilökunta lähti hyvin mukaan koulutukseen. Melkein jokaisesta päiväkodista osallistui vähintään yksi henkilö. Koulutukseen ilmoittautui kasvattajia myös Pornaisista, koska Pornainen kuuluu samaan Mustijoen perusturvalueeseen. Otimme heidät ilolla mukaan. Yhteensä koulutukseen osallistui yli kaksikymmentä henkilöä. Lisäksi sovimme seurakuntamme päivähoitoyhteistyötä tekevien lastenohjaajien kanssa heidän osallistumisestaan koulutukseen. Kaikista päiväkodeista ei pystytty osallistumaan kaikkiin koulutuspäiviin tai päiväkodit olivat jakaneet päiviä eri työntekijöiden kesken työyhteisön sisällä. Tämä valinta tosin vaikeutti hieman kokonaisuuden hahmottamista ja sen vuoksi koulutuksen anti näiden päiväkotien osalta jäi ehkä hieman heikommaksi. Tärkeintä oli kuitenkin se, että lähes kaikista päiväkodeista osallistui ainakin joku ainakin johonkin päivään ja yleinen tietoisuus jakautui koko kentän kesken. Kiinnostavimmiksi päiviksi osallistumisinnokkuuden perusteella havaitsimme ensimmäisen lakeja ja asiakirjoja käsittelevän päivän sekä suruaiheisen päivän. Koulutuksen kokonaiskesto oli 16 tuntia (liite 1). Kullakin kerralla oli alustus, ja sen jälkeen keskustelua ja aiheen yhteistä työstämistä. Usein kouluttaja lähti liikkeelle henkilökohtaisen pohdinnan ja reflektoinnin kautta esiin nousseista ajatuksista, joita työstettiin eteenpäin oman työn näkökulmasta.

Seurakuntien Lapsityön Keskuksen kouluttaja piti koulutuksesta kolme päivää. Ensimmäisellä kerralla perehdyimme päivähoitolakiin, lapsen oikeuksiin sekä Varhaiskasvatussuunnitelman (VASU) ja Kirkon Varhaiskasvatuksen kehittämisasiakirjan (VAKE) yhtäläisyyksiin ja eroihin. Pohdimme omaa rooliamme uskontokasvattajana ja kahta uskontokasvatuksen katsantokantaa, kirkon ja yhteiskunnan. Uskontokasvatusta voidaan katsella sekä yhteiskunnan että seurakunnan näkökulmasta: uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaisen

uskontokasvatuksen ja kirkon tarjoaman kristillisen varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Kouluttaja puhui kahdesta ikkunasta (ks. Taulukko 3). Näitä kahta katsantokantaa ei tule sekoittaa keskenään keskusteltaessa päivähoidon uskontokasvatuksen toteuttamisesta. Kuitenkin perustana on molemmissa samanlainen pohjavirta: lapsen osallisuus ja kokonaisvaltainen tapa oppia ja hahmottaa elämää. (Haapsalo 2015b.)

Toisella kerralla aiheena oli lapsen spiritualiteetti ja uskontosensitiivinen työote. Kouluttajan mukaan se, millaisia uskonnollisia kokemuksia ja ajatuksia meillä itsellämme on, vaikuttaa siihen miten kohtaamme lapsen uskonnollisia kysymyksiä (Haapsalo 2015 c). Siksi lähdimme liikkeelle tarkastelemalla omaa taustamme ja suhtautumistamme katsomuksellisiin asioihin. Kun kasvattaja kehittää herkkyyttään uskontojen ja katsomusten erilaisuuden tunnistamiseen ja hyväksymiseen, kasvaa myös hänen ymmärryksensä uskonto- ja katsomuskasvatuksen sisältöalueen merkityksiä kohtaan. Tähän tarvitaan avointa ja luontevaa suhtautumista erilaisiin uskontoihin ja katsomuksiin. Avoimuus ja luontevuus kasvavat vain tiedon ja oman reflektion kautta. (Haapsalo 2015c; Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2015.) Näistä ajatuksista etenimme lapsen kokonaisvaltaiseen tapaan katsoa ja hahmottaa maailmaa ja uskonnollisuutta. Kokonaisvaltaisen ihmiskuvan valossa on tärkeää huomioida myös lapsen spiritualisuus eli henkisyys, joka käsittää omantunnon, eettisyyden, identiteetin ja itsetunnon lisäksi arvojen, merkitysten, pyhyiden ja äärettömyyden kokemusten käsittelemistä (Haapsalo 2015c). Toisen koulutuspäivän päätteeksi kouluttaja antoi osallistujille välitehtäväksi pohtia uskontokasvatukseen liittyen yhden asian, jonka työyhteisö voisi yhdessä toteuttaa. Tehtäväpohdintojen laajuus vaihteli. Yhdessä päiväkodissa oli jopa tehty kysely lapsille, miten lapset ymmärtävät uskonnollisia käsitteitä, kuten armo, ihme, lähimmäinen, turva ja taivas. Innoittajana näille pohdinnoille oli Lapsen uskon avainsanat -kirjanen (2008), joka on tehty yhteistyössä päivähoidon mentorien ja päivähoitohenkilökunnan kesken päivähoidon uskontokasvatuksen tueksi.

Kolmas koulutuspäivä keskittyi pääasiassa lapsen surun ja kuoleman kysymyksiin. Seurakunnan lapsityön pappi piti tämän koulutusosion. Lapsen kyky ymmärtää kuolemaa riippuu hänen iästään ja kehitysvaiheestaan. Lapsi tarvitsee

tukea selvitäkseen surusta. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä tärkeämpää on koskettaminen. Lapsi käsittelee surua leikin kautta. Leikit voivat ahdistaa aikuista, mutta ne kuuluvat asiaan. Lapsi katsoo mallia aikuisesta surun käsittelemisessä. Päivähoidossa kasvattajien tulee antaa tilaa lapsen kysymyksille ja pohdinnoille sekä pitää yllä tuttuja rutiineja, jotka luovat lapselle turvaa ja jatkuvuutta. Lasta tulee kuunnella herkällä korvalla. (Sipola 2014, 18–20.) Lopun kolmannesta koulutusiltapäivästä kävimme läpi kirkkovuotta, kirkkovuoden juhliin liittyvää symboliikkaa ja lauluja. Ohjasin itse lapsityönohjaajan ominaisuudessa tämän kirkkovuosityöskentelyn. Olin valinnut muutamia kirkkovuoden suurempiin juhliin liittyviä Lasten Virsiä, joihin tein leikit tukiviittomin. Tukiviittomat ovat tärkeitä paitsi lasten puheen kehityksen edistämässä myös laulujen havainnollistajana. Silloin kun pienimmät lapset eivät vielä edes pysty osallistumaan laulamiseen, he voivat kuitenkin yhtyä leikkiin, laulaa käsillään. Laulu ja liike yhdessä auttavat hahmottamaan, sisäistämään, muistamaan ja oppimaan. Tukiviittomien käyttö on myös tuttua useimmille lapsille jo päiväkodista ja siksi-kin perusteltua.

Harjoittelimme lauluja ja leikkejä ja samalla kävimme läpi suurimpien juhlapyhi- en merkityksiä, perinteitä ja kristillistä symboliikkaa. Olin myös hankkinut askartelumateriaalia alttarilaatikoita varten ja askartelimme päivän päätteeksi jokaiseen päiväkotiin laatikon, joka sisälsi huopakankaiset alttariliinat liturgisissa vä-reissä, kynttilänjalan, pöytäristin ja kirkkovuosiympyrän. Kynttilän ja ristin jalat teimme askartelumassasta. Päivähoidon työntekijät saivat viedä laatikot omiin päiväkoteihinsa materiaalipaketiksi ja täydennettäväksi. Kaikki Mäntsälän päi-väkodit ovat saaneet Lasten Raamatun ja Lasten Virsikirjan seurakunnan lahjoi-tuksena. Ne, sekä mahdollisesti myöhemmin muitakin kirjoja, on mahdollista liittää tähän materiaalipakettiin. Materiaalilaatikkaa uskontohetkien pitämiseen oli toivottu myös Martikaisen ja Uotisen kyselytutkimuksessa (2012, 48) ja sen tarve nousi esiin myös Ervastin opinnäytetyössä (2011, 38). Materiaalipaketti voi täydentyä vuosien varrella ja se on helppo ottaa päiväkodissa esiin, jos tulee esimerkiksi tarve suruhetken pitämiseksi.

Neljäs ja samalla viimeinen koulutuspäivä kokosi yhteen aiemmin käsiteltyjä asioita ja samalla pohdittiin tulevaisuutta sekä hyvän yhteistyön malleja. Saatu-

amme lapsityön papin kanssa edellisenä päivänä palautetta siitä, että suruaihe jäi liian lyhyelle käsittelylle, päätimme käyttää osan viimeisen koulutuspäivän ajasta aiheen jatkotyöskentelyyn. Olihan aiheita ollut mahdollisuus pohtia yön aikana kotona. Jatkokeskustelu osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Saimme päätökseen edellisenä iltapäivänä alkaneen keskustelun, joka oli nostanut pohdintoja mieliin illalla kotona. Kaikki edellisenä päivänä mukana olleet eivät tosin osallistuneet enää tähän viimeiseen koulutuspäivään, joten he jäivät paitsi tästä loppukeskustelusta. Lisäksi kouluttajamme Tiina ei päässyt viimeiselle koulutuskerhalle, joten meillä oli käytössämme toinen kouluttaja, mutta hänkin ohjasi kurssin loppuyhteenvedon loistavalla tavalla. Kaiken kaikkiaan koulutus oli mielestäni hyvä ja napakka peruspaketti, joka sisälsi paljon tietoa mutta myös paljon yhteistä pohdiskelua ja keskustelua. Ennen kaikkea koulutus laittoi liikkeelle uusia ajatuksia niin työyhteisöissä kuin osallistujien keskuudessa.

5.3 Koulutuksen arviointi ja palaute

Keräsin kolmannen kurssipäivän päätteeksi palautetta kurssilaisilta kirjallisella palautelomakkeella (liite 2). Palaute kerättiin kolmannen päivän päätteeksi, sillä ilmoittautumistietojen perusteella oli tiedossa, että kaikki eivät olisi osallistumassa enää viimeiseen koulutuspäivään. Kirjallista palautetta antoi yhteensä yhdeksän kurssilaista, joten vastausprosentti oli noin 50 % kaikista osallistuneista päivähoiton työntekijöistä. Palautetta antaneet olivat niitä, jotka olivat osallistuneet vähintään kolmeen koulutuspäivään, sillä lähes jokaiseen kohtaan oli vastattu. Ne, jotka osallistuivat vain yhteen tai kahteen ensimmäiseen koulutuspäivään, eivät olleet vastaamassa palautteeseen. Seurakunnan lastenohjaajilta en pyytänyt palautetta, sillä se olisi voinut vääristää palautteen tuloksia erilaisen koulutuksen ja työkokemuksen vuoksi. Palautteesta ei käynyt ilmi, onko vastaaja seurakunnan vai päivähoiton työntekijä, joten en olisi pystynyt erittelemään vastauksia. Kävimme myös viimeisenä koulutuspäivänä yhteisen palauttekeskustelun, josta kirjasin ajatuksia paperille. Ne olivat pitkälti samoja, mitä nousi esiin myös kirjallisessa palautteessa.

Sekä kirjallinen että suullinen palaute olivat erittäin positiivisia. Koulutuksen koettiin vastanneen kysymyksiin, mutta herättäneen myös paljon uusia kysymyksiä, pohdintaa, jopa ristiriitaisia ajatuksia.

Osa aiheista oli ahdistavia, mutta myös herätti ajatuksia.

Olisi ollut hyvä, että meidän isosta työyhteisöstä olisi ollut muitakin kuin minä, jotta olisi heti voinut jakaa, keskustella aiheesta.

Kaikki vastanneet kokivat kouluttajat asiansa osaaviksi ja koulutuksen kokonaisuudessaan onnistuneeksi. VASU ja VAKE -osuuden koettiin olleen joko erittäin tai melko hyödyllinen. Erittäin hyödyllisinä koettiin lapsen spiritualiteetti ja uskontosensitiivisyys teemat sekä kuolema ja suru -osio. Eniten hajontaa vastauksissa tuli kirkkovuosi ja hyvän yhteistyön mallit -osioissa, joihin kaikki eivät joko osallistuneet tai eivät kokeneet niitä niin tarpeellisiksi. Niissä vastauksissa, jotka olivat vain kolmeen ensimmäiseen päivään osallistuneilta, ei vastattu ollekaan hyvän yhteistyön mallit-kysymykseen, koska aihetta käsiteltiin viimeisenä koulutuspäivänä. Kuitenkaan kukaan ei kokenut näitäkään aiheita täysin tarpeettomiksi. Kun kysyttiin, mitä koulutuksesta jäi erityisesti mieleen, vastaajat vastasivat näin:

Vuorovaikutus toisemme kanssa.

Asian laajuus ja monimuotoisuus.

Lapsen oikeus uskontokasvatukseen!!

Suullisessa palautteessa moni osallistuja koki, että koulutus selkiytti uskontokasvatuksen asemaa ja varhaiskasvattajien roolia siinä. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio on yksi orientaatio muiden rinnalla. Lapsella on oikeus saada uskontokasvatusta, oli kasvattajan oma vakaumus mikä tahansa. Koulutuksen koettiin myös antaneen rohkeutta puhua asiasta työyhteisössä. Moni olisi kaivannut koulutukseen omaa työparia, jonka kanssa olisi ollut mahdollisuus jakaa saman tien kuulemaansa ja pohtia sitä oman päiväkodin kannalta. Osallistujat kaipasivat myös koko Mustijoen perusturva-alueen yhteistä linjaa uskontokasvatukseen, jotta käytännöt eivät vaihtelisi päiväkodin henkilökunnan suhtautumisesta riippuen.

Uskontokasvatus täytyy avata myös omassa päiväkodissa, tällä hetkellä srk:n vastuulla hyvin pitkälti + Mäntsälän yhteinen linja Pornaisten kanssa.

Mukavaa oli huomata se, että paljon oli tehty jo oikein meidän yksikössä.

Päiväkotien johtajat pyrkivätkin vastaamaan kiitettävästi toiveeseen yhteisistä pelisäännöistä ottamalla uskontokasvatuksen yhteiseen keskusteluun. He ovat luvanneet yhdessä selventää uskonnollis-katsomuksellisen orientaation sisältöjä ja merkityksiä Mustijoen alueella. Yksi päiväkodin johtaja oli mukana jokaisessa koulutuspäivässä ja hän vei viestiä koulutuksesta muille johtajille sekä varhaiskasvatuspäällikölle. Johtajien tarkoituksena on määritellä yhdessä, mitä uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio tarkoittaa Mustijoen perusturvan alueella.

Erityisen vaikeaksi, hyödylliseksi ja samalla liian vähälle käsittelylle jääneeksi koettiin kuoleman kysymykset. Aihe on raskas ja vaikea aikuisellekin, sillä se nostaa vahvasti esiin omat tunteet ja kokemukset. Suru koetaan vahvasti henkilökohtaisena asiana, joten siinä eteenpäin auttaminen koetaan vaikeaksi. Tämä kävi ilmi myös palautteissa.

Lapsen suru-aihe oli hyödyllinen erityisesti.

Lapsen suru-aiheesta enemmän, aika loppui kesken.

Kuoleman käsitteleminen jäi vajaaksi, konkreettiset esimerkit miten lasten kanssa käydään kuolemaa läpi, muiden kokemukset.

Mäntsälän seurakunnalle aiemmin tehdyssä opinnäytteessä nousi mahdolliseksi jatkotutkimusaiheeksi myös seurakunnan tarjoaman uskontokasvatuksen ulkopuolelle jäävien lasten huomioiminen varhaiskasvatussuunnitelman mukaisessa uskontokasvatuksessa. Mahdollisena toimenpide-ehdotuksena oli laatia materiaalia päivähoitoyksiköiden omalle, kaikille sopivalle uskontokasvatukselle. (Martikainen & Uotinen 2012,42–48.) Kaikille lapsille sopiva yhteinen uskontokasvatus oli yhtenä keskustelunaiheena myös nyt järjestetyssä uskontokasvatuskoulutuksessa. Yhdessä todettiin sen olevan välillä haasteellista toteuttaa käytän-

nössä. Sekä vanhemmilla että henkilökunnalla on toisistaan eriäviä käsityksiä siitä, mitä uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio voi pitää sisällään. Siksi käsitteiden selventäminen niin henkilökunnan kesken kuin vanhempien kanssa on ensiarvoisen tärkeää. Tarve tähän nousi myös koulutuspalautteessa.

Hyvää oli se, että kerrottiin miten vanhempien kanssa asiat sovitaan ja AVATAAN.

Koulutuksen tavoitteena oli antaa varhaiskasvattajille tietoa ja uusia ajatuksia jatkaa pohdintaa siitä, miten yhteistä uskontokasvatusta voisi kunkin omassa päiväkodissa toteuttaa. Kasvattajat tuntevat omien ryhmiensä lapset parhaiten, joten he osaavat suunnitella juuri oman ryhmänsä tarpeisiin sopivaa toimintaa. Toisaalta pidettiin edelleen tärkeänä sitä, että seurakunnan yhteistyö jatkuu myös konkreettisina käynteinä. Jatkoa ajatellen toivottiin keskustelua monikulttuurisuudesta. Vieraita uskontoja oli käyty läpi vuosia sitten erään edellisen lapsityön papin järjestämässä koulutustilaisuudessa, mutta moni kasvattajista on tullut töihin päivähoitoon vasta sen jälkeen.

Toivon, että seurakuntakummien vetämät tilaisuudet ovat jatkossakin uskonnon harjoittamista jota me pk:ssa emme saa tehdä.

Kiva olisi myös sellainen koulutus, jossa käytäisiin yleisimpien eri uskontojen ja kulttuurien juhlia ja tapoja (muslimi, romani, lestadiolaisuus, venäläinen kulttuuri...).

Muiden uskontojen (suurimmat) läpikäynti/kertaus.

Emme keskustelleet koulutuksessa jatkokoulutuksista, mutta yhteistyöpalaverit päivähoidon ja seurakunnan välillä jatkuvat. Tämä aihe voisi olla jonkun yhteistyöpalaverin tai vaikka useamman kerran aiheena. Myös kummitoiminta tulee jatkumaan, joskin voi olla että se koulutuksen myötä etsii jossain vaiheessa uusia toimintatapoja. Tärkeintä on, että kummitoiminta ja mentorointi vastaavat päiväkotien tarpeisiin. Keskustelimme myöhemmin seurakunnan lapsi- ja perheyön työryhmässä siitä, että koulutus voitaisiin järjestää aina muutaman vuoden välein, jotta mahdollisimman monella olisi mahdollisuus päästä osallistumaan siihen ja uudetkin työntekijät saisivat koulutusta. Mahdollista olisi myös järjestää

vaikkapa lyhempiä tietoiskuja tai teemapäiviä uskontokasvatuksen tiimoilta
vaikkapa päivähoiton koulutustapahtumien tai kokousten yhteyteen.

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön osana järjestetty uskontokasvatuskoulutus ajoittui alkuvuoteen 2015. Koulutus tuli erittäin sopivaan ajankohtaan, sillä uuden varhaiskasvatuslain ensimmäinen osa astui voimaan elokuussa 2015. Päiväkotien johtajilla ja kasvattajilla on koulutuksen käytyään ihan erilaiset lähtökohdat lähteä pohtimaan uskontokasvatuksen asemaa päivähoitossa. Uskon, että uusia kunta- ja yksikkökohtaisia varhaiskasvatussuunnitelmia tehtäessä ja päivitettäessä uskontokasvatus kirjataan entistä selkeämmin ja monisanaisemmin myös niihin. Koulutuspalautteessa nähtiin tärkeänä varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta koskevien suunnitelmien ja käytäntöjen yhtenäisyys koko Mustijoen perusturvalualueella. Kouluttaminen onkin mielestäni hyvä väline myös yhteisten käytäntöjen ja hyvien yhteistyömallien luomisessa. Koulutuksen kautta luodut yhtenäiset linjat ja niiden myötä toimivien yhteistyömuotojen löytäminen koettiin tärkeinä myös muualla järjestetyissä uskontokasvatuskoulutuksissa. (Ervasti 2011, 37–39; Kallioniemi 2000, 127.)

Yhtenäinen linja tukisi kaikkia kasvattajia uskontokasvatuksen esillä pitämisessä ja toteuttamisessa päiväkodeissa. Työyhteisöissä on erilaisia mielipiteitä uskontokasvatuksen tärkeydestä ja sen muodoista, joten yhteisesti sovitut linjaukset kirjattuina kunnan ja päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmiin toimisivat selkeänä ohjenuorana. Näin uskontokasvatus tulisi huomioiduksi keskusteluissa ja arjen toiminnassa paremmin, eikä se jäisi muiden orientaatioiden varjoon. Tällöin sen toteutumista tulisi myös arvioida vuosittain. Myös Mäntsälän alueen päivähoitossa voi tulevaisuudessa olla entistä enemmän muita kulttuureja ja katsomuksia edustavia lapsia. Pohtimalla uskontokasvatusta ja etsimällä tapoja päiväkodin yhteiseen uskontokasvatukseen, myös nämä lapset tulevat huomioiduksi omista lähtökohdistaan käsin, unohtamatta samalla enemmistöä, eli luterilaiseen kirkkoon kuuluvia lapsia. Päivähoitossa tulisi päästä eroon vanhan aikaisesta ajattelusta, että uskontokasvatus tarkoittaa samaa kuin kristillinen kasvatus, sillä kristillinen kasvatus ei ole päiväkotien tehtävä. Ajattelutavan muutoksen myötä uskontokasvatus voitaisiin nähdä kaikille yhteisenä alueena, joka on päivähoitossa tasavertaisesti jokaisen kasvattajan vastuulla omasta

katsomuksesta riippumatta. Loppujen lopuksi ei ole kuitenkaan kysymys sen vaikeammasta asiasta kuin pysähtymisestä lapsen kysymysten äärelle, lapsen kohtaamisesta omasta taustastaan käsin ja yhteisen kulttuuriperinteen siirtämisestä.

Kouluttaminen yleensäkin koetaan tärkeäksi uskontokasvatuksen tukemisen muodoksi. Sen koettiin selkeyttäneen rooleja uskontokasvatuksessa ja vahvistaneen ammatillisuutta. (Ervasti 2011, 37–39.) Tämä sama huomio tuli esiin myös koulutuspalautteessa. Osallistujat kokivat, että koulutus selkeytti kasvattajan tehtäviä. Koulutus luo siltoja seurakunnan ja kunnan varhaiskasvatuksen välille, ja vahvistaa pedagogista yhteyttä. Olemme yhteisellä asialla. Yhteistyö luo edellytyksiä myös mentoroinnille ja uusien suhteiden syntymiselle. Se voi avata ovia uusille tavoille tehdä yhteistyötä.

Kallioniemen tutkimuksessa yhtenä varhaiskasvattajien toiveena nousi esiin uskonnonpedagogisten menetelmien oppiminen, minkä tutkija näkee nousevan päiväkotien toimintatuokioita korostavasta toimintakulttuurista (2000, 124). Nykyisin niin kunnan kuin kirkon varhaiskasvatuksessa pyritään kuitenkin pääsemään eroon tuokioajattelusta ja suuntautumaan enemmän teemalliseen suunnitteluun ja prosessinomaiseen toimintaan. Varsinaisiin uskonnonpedagogisiin menetelmiin emme perehtyneet tämän koulutuksen aikana, enkä kokenut itse sitä niin tarpeelliseksi aiheeksi tässä vaiheessa. Kuoleman ja surun kohtaamiseen kasvattajat kaipasivat ja saivatkin myös konkreettisia vinkkejä.

Koulutusprosessin myötä kävi entistä enemmän selväksi, että seurakunta on tärkeä ja vahva yhteistyökumppani päiväkodeille. Uskontokasvatuksessa tukeudutaan pitkälti seurakunnan tarjoamaan ohjelmaan. Toisaalta seurakunnassa koetaan tärkeäksi vastata kaikkiin päiväkotien yhteistyöpyyntöihin myönteisesti, sillä takana myös aikoja, jolloin siihen ei ole ollut resursseja. Myös seurakunnan työntekijöiden tulisi kuitenkin vahvistaa osaamistaan mentoroinnissa ja sensitiivisyyttään katsomusten moninaisuuden kentässä yhä moninaistuvassa yhteiskunnassa. Yhteistyötä tulisi kehittää enemmän uskontokasvatusta tukevaan ja mahdollistavaan suuntaan. Innostavaa oli myös huomata, että kiinnostusta uskontokasvatusta kohtaan on paljon ja uskontokasvatusta pidetään päi-

väkodeissa merkityksellisenä. Kasvattajat ovat valveutuneita ja haluavat kehittää omaa osaamistaan.

Ajattelin suunnitellessani koulutusta, että sen sivutuotteena olisi mahdollista syntyä materiaalia yhteiseen jakoon. Kun iso joukko päivähoiton työntekijöitä kokoontuu yhteen pohtimaan yhteistä asiaa, yhteisellä ideoinnilla voitaisiin saada aikaan myös muualla hyödynnettävää materiaalia. Koulutus oli kuitenkin ajallisesti melko lyhyt ja tiivis. Yhteiselle asioiden työstämiselle ei jäänyt aikaa. Pohdintoja lähti varmasti paljon liikkeelle, mutta emme saaneet koottua niistä mitään yhteistä tuotosta. Materiaalin työstämistä on mahdollista jatkaa myöhemmin järjestettävissä tapaamisissa päivähoiton henkilökunnan kanssa. Niissä voi myös luontevasti jatkaa keskustelua ja ottaa esiin tärkeitä teemoja. Tämä toive kävi ilmi myös Martikaisen ja Uotisen tekemissä haastatteluissa. Niissä toivottiin yhteistä foorumia keskustelulle ja asioiden työstämiselle. (Martikainen & Uotinen 2012.)

Opinnäytetyöni puhuu vahvasti uskontokasvatuksen tärkeydestä. Puolustamalla uskontokasvatusta ja kaikkien uskontojen oikeutta näkyä ja olla olemassa yhteiskunnassa, voidaan edesauttaa myös kristittyjen oikeutta tunnustaa uskontoaan, pitää sitä ja sen tunnusmerkkejä esillä. Mielestäni emme saisi luisua siihen tilanteeseen, joka jo vallitsee joissakin Euroopan maallistuneimmissa maissa. Se, että karsitaan kaikki uskonto ja sen näkyvät merkit pois kaikesta julkisesta kasvatuksesta ja julkisista tiloista, ei toteuta kuin pienen uskonottomien joukon uskonnonvapautta (Komulainen 2007, 6–9). Tärkeää on nähdä uskonnonvapaus positiivisessa valossa yksilön vapautena harjoittaa tai olla harjoittamatta uskontoa eikä negatiivisesti poissulkien kaiken julkisen uskonnonharjoituksen kaikilta. Oikeus omaan uskontoon on myös lapsilla, kuten eräs koulutukseen osallistunut sanoi: ”Oli oma vakaumus mikä vaan, niin lapsella on oikeus”.

Edelleen jään pohtimaan, miten muita katsomuksia edustavat lapset voidaan huomioida päivähoiton uskontokasvatuksessa. Olen pohtinut sitä paljon kirjoittaessani tätä opinnäytetyötä. Pyrin myös vastaamaan siihen ainakin osittain opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen moninaisuutta koskevassa luvussa. Jään työstämään ajatusta oman työni kautta etenkin siitä näkökulmasta, miten

voisimme ottaa moninaisuuden huomioon tehdessämme päivähoitoyhteistyötä ja mahdollista materiaalia uskontokasvatuksen tueksi. Koska seurakunta tarjoaa edelleen suurelta osin uskontohetkiä päivähoitossa, ne ovat luterilaisen tunnustuksen mukaisia. Seurakunnan työntekijät vierailevat päiväkodeissa evankelis-luterilaisen kirkon edustajina. Eikä päiväkodeissa vierailevilla seurakunnan lastenohjaajilla ole päivähoitohenkilökuntaa enempää valmiuksia muiden katsojien kohtaamiseen. Oman kokemukseni mukaan päiväkodit kääntävätkin katseensa kohti seurakuntaa ja ottavat pääsääntöisesti mielellään vastaan kaiken seurakunnan tarjoaman uskontokasvatuksen. Koska olen työskennellyt vuosien varrella useammassa seurakunnassa eri puolilla Suomea, on minulla myös päinvastaisia kokemuksia. Päiväkodeissa voidaan olla herkkiä muutaman toisin ajattelevan vanhemman vaatimuksille. Seurakunnan tarjoamasta uskontokasvatusyhteistyöstä voidaan luopua tai ainakin vähentää sitä. Mäntsälässä ilmapiiri seurakunnan kanssa tehtävälle yhteistyölle on kuitenkin vielä varsin myönteinen. Se asettaa seurakunnalle haasteen tehdä sellaista yhteistyötä, mikä vastaa päiväkodin tarpeisiin ja on mahdollista mahdollisimman monelle lapselle. Tämä vuorovaikutussuhde vaatii jatkuvaa reflektointia.

Ehkä päiväkodeissa on koulutuksen jälkeen enemmän rohkeutta pitää myös omia uskontokasvatuksellisia hetkiä, joissa voidaan ottaa huomioon kaikki lapset parhaalla mahdollisella tavalla. Henkilökunta tuntee itse parhaiten oman ryhmänsä ja siinä vallitsevat katsomukset. Mielestäni tärkein osa uskontokasvatusta, lasten kanssa käytävät keskustelut ja pohdinnat jatkuvat ennallaan päivähoiton henkilökunnan toimesta. Henkilökunnalla on nyt entistä enemmän valmiuksia keskustella lasten kanssa ja uskallusta ottaa esiin myös vaikeampia aiheita. Toivottavasti koulutus tuottaa myös lisää keskustelua uskontokasvatuksen sisällöistä. Kenties se tuo aivan uudenlaisia näkökulmia ja toimintamalleja myös uskontokasvatuksen mentorointiin.

Koulutukselle olisi voinut näin jälkikäteen ajatellen, varata pidemmän ajanjakson tai tiivistää teemoja. Odotan kuitenkin, että opinnäytetyöni ja sen osana järjestetty uskontokasvatuskoulutus olisi alkusysäys entistäkin parempaan yhteistyöhön ja yhteisen asian kehittämiseen alueemme varhaiskasvatuspalveluissa ja välillisesti varhaiskasvatusikäisten lasten ja heidän perheidensä parissa. Se voi

toimia myös keskustelunavaajana kun ryhdytään valmistelemaan uuden varhaiskasvatuslain edellyttämiä uusia kunta- ja yksikkökohtaisia varhaiskasvatussuunnitelmia. Toivon, että me seurakunnan varhaiskasvatuksessa voimme olla mukana uusien kuntakohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien tekemisessä.

Koen, että olen opinnäytetyöprosessini myötä syventänyt omaa osaamistani entisestään päivähoiton uskontokasvatuksen ja mentoroinnin alueella. Olen perehtynyt uuteen varhaiskasvatuslakiin ja sen valmistelun vaiheisiin. Olen seurannut tiiviisti uskontokasvatuksesta käytävää keskustelua. Ajatteluni on laajentunut ja osaan huomioida entistä paremmin erilaisia näkökulmia ja muita katsoimuksia. Oma katsomussensitiivisyyteni on kehittynyt prosessin myötä. Sain myös hyvän kokemuksen moniammatillisen koulutuksen järjestämisestä. Sosionomin ammatillisiin kompetensseihin kuuluukin sosiaalialan osaamisen, työyhteisöjen ja palveluprosessien kehittäminen, moniammatillinen yhteistyö sekä palvelujärjestelmien ja niihin liittyvän juridisen säädöspohjan tuntemus (Sosiaalialan amk-verkosto 2010). Olen opiskeluni myötä kehittänyt itseäni tutkimusviestinnän käytössä sekä erilaisten kyselyiden ja raporttien tekemisessä sosionomin ammatillisten kompetenssien vaatiman reflektiivisen, tutkivan ja kehittävän työotteen mukaisesti. Ammatillisuuteni on laajentunut ja syventynyt. Vaikka koen edelleen olevani vahvasti kirkon työntekijä, on ammatillinen identiteettini vahvistunut suhteessa varhaiskasvatukseen ja päivähoitossa tehtävään työhön. Tämä on tärkeää siksikin, että saavutan opinnoissani myös lastentarhanopettajan kelpoisuuden.

Tulevaisuuden koulutusaiheiksi jäi muihin uskontoihin ja katsomuksiin tutustuminen. Sitä myös toivottiin palautteissa. Muiden katsomusten parissa voisi jatkaa tulevissa yhteistyöpalavereissa. Uskon ja toivon yhteistyön kunnan ja seurakunnan välillä jatkuvan edelleen hyvässä yhteisymmärryksessä. Mielenkiintoista olisi myös myöhemmin selvittää, miten koulutus on vaikuttanut uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumiseen päivähoiton arjessa ja miten se on vahvistanut kasvattajien ammatillisuutta.

LÄHTEET

- Ahteenmäki-Pelkonen, Leena 1992. Päivähoidon uskontokasvatus. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Anteroinen, Aija; Haapakoski, Päivi; Killström, Virpi; Luoma, Anne; Nikkilä, Leena; Salminen, Jaanet; Varjonen, Heli & Viberg, Sanna 2011. Onks enkeleitä olemas? Näkökulmia päivähoidon uskontokasvatukseen. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä.
- Arjen ylistys. Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelma 2006. Järvenpään kaupunki.
- EOPS 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:94. Opetushallitus.
- Ervasti, Päivi 2011. Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen varhaiskasvatuksessa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Pohjoinen, Oulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Haapsalo, Tiina 2015a. Varhaiskasvattaja uskontokasvattajana. Luento päivähoidon uskontokasvatuskoulutuksessa Mäntsälässä 19.1.2015. Tuloste tekijän hallussa.
- Haapsalo, Tiina 2015b. Kaksi ikkunaa – uskonto varhaiskasvatuksessa. Luento päivähoidon uskontokasvatuskoulutuksessa Mäntsälässä 19.1.2015. Tuloste tekijän hallussa.
- Haapsalo, Tiina 2015c. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Miksi uskontokasvatusta? Luento päivähoidon uskontokasvatuskoulutuksessa Mäntsälässä 19.1.2015. Tuloste tekijän hallussa.
- Haapsalo, Tiina 2015d. Monikulttuurisuuden haaste uskontokasvatukselle. Luento päivähoidon uskontokasvatuskoulutuksessa Mäntsälässä 20.1.2015. Tuloste tekijän hallussa.
- Haapsalo, Tiina 2015e. Uskontosensitiivinen kasvatusote. Luento päivähoidon uskontokasvatuskoulutuksessa Mäntsälässä 20.1.2015. Tuloste tekijän hallussa.
- Halme, Katjamaria; Vataja, Anita 2011. Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Halme, Lasse 2008. Uskonto ja kasvatus vuorovaikutuksena. Helsinki: LK-kirjat.
- Halme, Lasse 2010. Lapsen parhaaksi – Uskontokasvatus kokonaisvaltaisen ihmiskuvan valossa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Hemmilä, Katja 2011. Päivähoitoyhteistyötä kehittämässä – Tuusulan päivähoidon varhaiskasvattajien käsityksiä uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuksesta seurakunnan kanssa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko; Sajavaara, Paula 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hyvinkään kaupunki. Varhaiskasvatussuunnitelma i.a. Viitattu 26.7.2015. <http://www.hyvinkaa.fi/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-tietopankki/varhaiskasvatussuunnitelma/6.-orientaatiot/>. Tuloste tekijän hallussa.

- Inlärnning och handledning i arbetslivet. Handbok för församlingarna 2003. Ev.Luth. Kyrkan i Finland, Kyrkostyrelsens publicationer 2003:6. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Kalliala, Marjatta 2001. Sanoista tekoihin ja tekemättömyyteen – uskontokasvatuksen arki päiväkodissa. Teoksessa Salminen, Jaakko (toim.) Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Studia Paedagogica 24. Helsinki: Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Vantaan täydennyskoulutuslaitos.
- Kalliala, Marjatta 2015. Uskonto, kulttuuri ja lapsuus. Teoksessa Ubani, Martin; Poulter, Saira; Kallioniemi, Arto (toim.) Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Helsinki: Lasten Keskus, 15–32.
- Kallioniemi, Arto 2000. Helsingkiläisten lastentarhanopettajien käsityksiä päiväkodin uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksia 220. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Kallioniemi, Arto 2004. Uskonnonpedagogiikka lapsityön taustalla. Teoksessa Heinonen, Leena; Luodeslampi, Juha; Salmensaari, Leena (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 49–60.
- Kallioniemi, Arto 2005. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus monikulttuuristuvassa maailmassa. Teoksessa Hilska, Päivi; Kallioniemi, Arto; Luodeslampi, Juha (toim.) Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Kirjapaja, 11–38.
- Kallioniemi, Arto 2008. Uskontokasvatus varhaiskasvatuksessa – Kansanlastentarhasta päiväkotiin. Teoksessa Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä; Vuorelma, Päivi (toim.) Lapsenkaltainen - Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus, 9–23.
- Karjalainen, Merja; Heikkinen, Hannu L.T.; Huttunen, Rauno; Saarnivaara, Marjatta 2006. Dialogia ja vertaisuus mentoroinnissa. Aikuiskasvatus 2, 96–103.
- Kilpeläinen, Aino-Elina & Räsänen, Antti 2015. ”Katso minuun pienehen” – pikkulapsen uskonnollisuus ja sen tukeminen kirkon varhaiskasvatustoiminnassa. Teoksessa Ubani, Martin; Poulter, Saira, Kallioniemi, Arto (toim.) Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Helsinki: Lasten Keskus, 300–329.
- Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten 2010. 5. uudistettu laitos. Katsauksia ja aineistoja 17. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Komulainen, Jyri 2007. Lapsen oikeudet ja uskontojen kohtaaminen. Pikkuväki 3, 6–9.
- Kujala, Elina 2006. Päiväkodin uskontokasvatus – hauskaa ja harrasta yhteistyötä. Pikkuväki 3.
- Kumppaniksi kulkemaan – mentorointi uskontokasvatuksessa 2010. Kirkkohallitus / Kasvatus ja nuorisotyö.
- Lamminmäki-Vartia, Silja; Kuusisto, Arniika 2015. Päiväkodin johtaja katsomussensitiivistä varhaiskasvatusyhteisöä rakentamassa. Teoksessa Ubani, Martin; Poulter, Saira; Kallioniemi, Arto (toim.) Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Helsinki: Lasten Keskus, 127–176.

- Laki lasten päivähoidosta i.a. 19.1.1973/36. Viitattu 25.7.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>. Tuloste tekijän hallussa.
- Lapsen uskon avainsanat. Ihmettelykirja kaikenikäisille 2008. Helsinki: Suomen Pipliaseura.
- Lapsi on osallinen. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirja. 2008. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Martikainen, Minna; Uotinen, Anne 2012. PILVILINNOJA Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan päivähoiton yhteistyön kehittäminen. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Järvenpää. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Mitchell, Gordon; Biewald, Roland; Luodeslampi, Juha 2006. When Words Change. Teachers Reflecting about Education. Teoksessa Schreiner, Peter; Pollard, Gaynor; Sagberg, Sturla (toim.) Religious Education and Christian Theologies – Some European Perspectives. Mûnster: Waxmann, 59–78.
- Muhonen, Mervi; Tirri, Kirsi 2008. Mitä on kristillinen kasvatus? Teoksessa Porkka, Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 63–82.
- Mustijoen varhaiskasvatussuunnitelma 2012. <http://www.mantsala.fi/hyvinvointi-ja-perhe/paivahoito-ja-esiopetus>. Tuloste tekijän hallussa.
- Mäntsälän kunta. Päivähoito ja esiopetus i.a. Viitattu 18.2.2015.
<http://www.mantsala.fi/hyvinvointi-ja-perhe/paivahoito-ja-esiopetus>. Tuloste tekijän hallussa.
- Mäntsälän kunta. Tietoa Mäntsälästä i.a. Viitattu 18.2.2015.
<http://www.mantsala.fi/tietoa-mantsalasta>. Tuloste tekijän hallussa.
- Mäntsälän seurakunta i.a. Viitattu 18.2.2015.
<http://www.mantsalanseurakunta.fi/seurakunta>. Tuloste tekijän hallussa.
- Mäntsälän seurakunnan toimintasuunnitelma 2015. Mäntsälän seurakunta. Tuloste tekijän hallussa.
- Ojala, Mikko 1993. Varhaiskasvatuksen perusteita ja haasteita. 4. uudistettu painos. Varhaiskasvatus-sarja. Helsinki: Kirjayhtymä
- Ojell, Raija 2013. Varhaiskasvatus seurakunnassa. Teoksessa Saarinen, Seija (toim.) Tää olis keskellä. Lapsi seurakunnan varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 17–31.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a. Lapselle oikeus varhaiskasvatukseen. Viitattu 11.6.2015.
<http://www.okm.fi/OPM/Tiedotteet/2014/12/varhaiskasvatus.html>. Tuloste tekijän hallussa.
- Paavola, Heini; Talib, Mirja-Tytti 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pellikka, Ismo 2012. Voiko uskontokasvatus kasvattaa? Teoksessa Hujala, Eeva; Turja, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 151–161.
- Pesonen, Marja 2008. Mentorointi työtapana: läsnäoloa ja vastavuoroisuutta. Teoksessa Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä; Vuorelma, Päivi (toim.) Lapsenkaltainen - Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus, 103–113.

- Petäjä, Heljä 2008. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Teoksessa Porkka, Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: LK-kirjat, 121–130.
- Petäjä, Heljä 2015. Varhaiskasvatuksen yhteistyön neljä koria. Luento Lapsityönohjaajien ja lapsityön teologien neuvottelupäivillä Lahdessa 16.4.2015. Tuloste tekijän hallussa.
- Poulter, Saira; Riitaoja, Anna-Leena; Kuusisto, Arniika 2015. ”Toisin silmin”: Lapsi ja monikatsomuksellisten kasvatuskulttuurien rakentuminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ubani, Martin; Poulter, Saira; Kallioniemi, Arto (toim.) Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Helsinki: Lasten Keskus, 95–126.
- Romppainen, Päivi 2007. Lapsen oikeus uskontokasvatukseen. Pikkuväki 3, 2–3.
- Saarinen, Seija (toim.) 2002. Kaikille tilaa riittää, päivähoidon uskontokasvatus. Helsinki: Lasten Keskus.
- Seurakuntien Lapsityön Keskus. Näkemys kasvatuksesta i.a. Viitattu 11.6.2015. http://www.evl-slk.fi/kirkon_varhaiskasvatus/tukea_varhaiskasvatuksen_uskontokasvatukseen/nakemys_kasvatuksesta. Tuloste tekijän hallussa.
- Sipola, Virpi 2014. Lapsi ja kuolema. Pikkuväki 5, 18–20.
- Sosiaalialan amk-verkosto 2010. Esitys sosionomi (AMK) –tutkinnon kompetensseista. Tuloste tekijän hallussa.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Kirkon tilastot i.a. Viitattu 26.7.2015. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content42AD13>. Tuloste tekijän hallussa.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a. Varhaiskasvatuslaki uudistuksen alla – kirkko toivoo, että lapsen positiivinen uskonnonvapaus taataan. Viitattu 11.6.2015. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf//sp?open&cid=Content405EB0>. Tuloste tekijän hallussa.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Varhaiskasvatus i.a. Viitattu 11.6.2015. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content28953E>. Tuloste tekijän hallussa.
- Tunkkari-Eskelinen, Minna 2011. Mentoroinnin hyödyntäminen aineettoman pääoman johtamisessa. Teoksessa Puusa, Anu; Reijonen, Helen (toim.) Aineeton pääoma organisaation voimavarana. UNIpress, 63–81.
- Tirri, Kirsi 2003. Miten uskontoa opitaan? Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2005. Helsinki: Teologinen julkaisuseura.
- Ubani, Martin 2003. David Hayn spiritualiteettikäsityksen tarkastelua. Teoksessa Kallioniemi, Arto; Räsänen, Antti; Hilska, Päivi (toim.) Lapsen sielun maisema. Studia Paedagogica 30. Helsinki: Helsingin yliopisto Opettajankoulutuslaitos. Vantaan täydennyskoulutuslaitos, 15–26.
- Ubani, Martin 2010. Lapsen kokonaisvaltaisuus uskontokasvatuksessa. Teoksessa Ubani, Martin; Kallioniemi, Arto; Luodeslampi, Juha (toim.) Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 39–53.
- Uskonnollisia ilmiöitä ihmettelemässä 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Johdatus uskonnollis-katsomukselliseen orientaatioon. Kirkkohallitus/Kasvatus ja nuorisotyö.

- Vaalgamaa, Eeva-Sisko 2003. Lasten ahdistamista vai olennainen osa suomalaista kasvatusta? Uskonnollisen kasvatuksen hyväksyminen osaksi päiväkotien toimintaa. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta, kirkkohistorian laitos. Väitöskirja. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vanas, Antti 2004. Papit ja vasemmisto kilpailivat lasten sieluista. Lastentarha 1, 60–61.
- Vapaa-ajattelijain liitto i.a. Varhaiskasvatustilain luonnoksesta. Viitattu 11.6.2015. <http://vapaa-ajattelijat.fi/blog/2015/04/19/varhaiskasvatustilainluonnoksesta/>. Tuloste tekijän hallussa.
- Varhaiskasvatustilain 2015 i.a. Viitattu 11.6.2015. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/varhaiskasvatustilain.aspx. Tuloste tekijän hallussa.
- Varhaiskasvatustilain suunnitelman perusteet 2005. Oppaita 56. Helsinki: Stakes.
- Vilka, Hanna; Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen oppinäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Välimäki, Anna-Leena 2008. Uskonnolliskatsomuksellisen orientaation merkitys osana varhaiskasvatustilain kokonaisuutta. Teoksessa Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä; Vuorelma, Päivi (toim.) 2008. Lapsenkaltainen. Helsinki. Lasten Keskus Oy, 6–8.

LIITTEET

LIITE 1: Koulutuksen ohjelma

KOULUTUKSEN OHJELMA

Ma 19.1. klo 12.30-16

Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus

- Päivähoitolaki, lapsen oikeudet uskontokasvatukseen, Vasu
- Kaksi ikkunaa – kenelle ja miten uskontokasvatusta?
- Varhaiskasvattaja uskontokasvattajana

Ti 20.1. klo 12.30-16

- Lapsi keskeisyyttä – lapsen spiritualiteetti
- Uskontosensitiivisyys työtteenä

To 5.2. klo 12.30-16

- Lapsen suru
- Lapsen uskonnolliset kysymykset
- Lasten virret ja kirkkovuosi

Pe 6.2. klo 12.30-16

Hyvä yhteistyö

- Hyvän yhteistyön rakenteet ja mallit
- Miten opimme toisiltamme?
- Miten tästä eteenpäin?

LIITE 2: Palautelomake

PALAUTETTA PÄIVÄHOIDON USKONTOKASVATUS –KOULUTUKSESTA 19.-20.1., 5.-6.2.2015

Ympyröi seuraavista väittämistä numero, joka kuvaa parhaiten omaa kokemustasi (1 täysin eri mieltä, 4 täysin samaa mieltä). Palautetta käytetään luottamuksellisesti opinnäytetyön aineistona.

Koulutus kokonaisuutena oli onnistunut	1	2	3	4
Kouluttajat olivat asiansa osaavia	1	2	3	4
Vasu ja Vake, roolit –osio oli minulle hyödyllinen	1	2	3	4
Lapsen spiritualiteetti –osio oli minulle hyödyllinen	1	2	3	4
Uskentosensitiivisyys –osio oli minulle hyödyllinen	1	2	3	4
Kuolema ja suru –osio oli minulle hyödyllinen	1	2	3	4
Kirkkovoositietous –osio oli minulle hyödyllinen	1	2	3	4
Hyvän yhteistyön mallit –osio oli minulle hyödyllinen	1	2	3	4

Erityisesti jäi mieleeni

Jäin kaipaamaan

Mitä vien tuliaisina omaan työhöni/omalle työpaikalleni?

Mitä muuta haluat sanoa

Kiitos arvokkaasta palautteestasi!